Джордж Гордон Байрон
•
ДОН ЖУАН
FOLIO

Бібліотека світової літератури

Джордж Байрон

Дон Жуан

«ОМІКО»

1824

УДК 821.111

Байрон Д. Г.

Дон Жуан / Д. Г. Байрон — «ОМІКО», 1824 — (Бібліотека світової літератури)

ISBN 978-966-03-5103-5

Джордж Гордон Байрон (1788—1824) – найвідоміший англійський поет-романтик. Знаменитий денді, аристократ-бунтар, відважний борець за свободу та пристрасний коханець, визнаний геній і «володар думок» початку XIX століття – став справжньою іконою стилю для свого покоління. «Дон Жуан» – підсумковий твір Байрона з унікальним для нього – не «байронічним»! – героєм. На зміну одиноким страждальцям на зразок Чайльд-Гарольда приходить безтурботний гульвіса. Дія розгортається то в гаремі турецького султана, то у війську під командуванням Суворова, то при дворі Катерини II, то в Лондоні… Іспанський аристократ і сластолюбець, який часом не в змозі протистояти своїм пристрастям, але нерідко і сам стає об'єктом домагання жінок, Дон Жуан у поемі Байрона стає поціновувачем насолод на відміну від свого історичного прототипу – розбіяки та дуелянта.

УДК 821.111

ISBN 978-966-03-5103-5

© Байрон Д. Г., 1824
© ОМІКО, 1824

Содержание

«НЕ-ПРИМХЛИВИЙ» ДОН ЖУАН: МІЖ АКЦЕНТУЙОВАНОЮ НЕРІШУЧІСТЮ ТА МЕЛАНХОЛІЙНОЮ УТОМОЮ 5
ПОСВЯТА 22
ПІСНЯ ПЕРША 27
ПІСНЯ ДРУГА 89
Конец ознакомительного фрагмента. 149

Джордж Гордон Байрон
Дон Жуан

«НЕ-ПРИМХЛИВИЙ» ДОН ЖУАН: МІЖ АКЦЕНТУЙОВАНОЮ НЕРІШУЧІСТЮ ТА МЕЛАНХОЛІЙНОЮ УТОМОЮ

Нема героя в мене! Чи не диво – тепер, коли заледве не щодня, з газетних шпальт волаючи жадливо, новий герой увагу зупиня! Але, оскільки доля їх примхливо скидає геть здебільшого з коня, я обираю краще Дон Жуана, хоч доля на кону його й погана.
Дж. Байрон, «Дон Жуан»

Джордж Ноел Гордон Байрон (George Noel Gordon Byron; 22 січня 1788 р., Лондон, Велика Британія – 19 квітня 1824 р., Месолонгіон, Греція) – один із найяскравіших представників англійського романтизму, чия творчість мала значний вплив на інші літератури, зокрема, й українську. Байрон народився в Лондоні у старовинній, але збіднілій шляхетській родині. Гордон – друге особисте ім'я, дане під час хрещення; це ім'я збігається з дівочим прізвищем матері. У десять років Байрон успадкував титул лорда та Ньюстедське абатство, старовинний маєток у графстві Ноттінгемшир. Саме тут майбутній письменник був свідком виступів луддитів, тут починає формуватися його активна громадянська позиція та політичні погляди, спрямовані в майбутньому на боротьбу із соціальною несправедливістю. У 1799 році Байрон починає навчання у школі доктора Глені, де провчився два роки. «Години дозвілля» (1807) – перша, ще не цілком самостійна збірка віршів. Сатирична поема «Англійські барди й шотландські оглядачі» (1809) поклала початок полеміці Байрона з романтизмом, якої він не припиняв протягом усього життя. Байрон критично ставився до поетів «озерної школи», висміював їх за зраду прогресивних ідей, захоплення середньовіччям і містикою. Вияви цієї полеміки знаходять своє відлуння і в поемі «Дон Жуан».

Літературну славу й світове визнання Байрону принесла перша пісня «Чайльд Гарольдової мандрівки»[1] (1812), написана під враженням після мандрів Португалією, Іспанією, Грецією, землями Османської імперії. Саме у цьому творі Байрон уперше заявив про свої симпатії до національно-визвольної боротьби поневолених народів і про свою ненависть до загарбницьких воєн.

Повернувшись до Англії, письменник бере активну участь у політичному житті, виступає в палаті лордів проти закону про смертну кару для луддитів та ін. Обурення, пов'язане з тогочасною політикою уряду, Байрон втілив у сатиричній «Оді авторам білля проти руйнівників верстатів» (1812). У ці ж роки він створює ліричні вірші, в яких тема кохання поєднується з волелюбними ідеями, а також цикл так званих східних поем («Ґяур», «Абідоська наречена», 1813, «Корсар», «Лара», 1814, дещо пізніше – «Мазепа», 1818, та ін.). «Дон Жуан» почасти також можна назвати «східною поемою», ліро-епічним твором, у якому увиразнено орієнтальну рецепцію і якому притаманна сатирично-іронічна спрямованість. У зазначених поемах експліковано суперечності світогляду Байрона – протест поета проти реальності, сповненої фальшувань і несправедливості. Сприйняття навколишньої дійсності викликає у митця песимістичні настрої. Настрої трагічної самотності, відчаю, заперечення можливостей суспільного

[1] Такий переклад назви твору здійснив П. Куліш.

прогресу виявились у вірші «Пітьма» (1816), у філософській драмі «Манфред» (1817) та в деяких інших творах, написаних після другого вимушеного від'їзду Байрона з батьківщини внаслідок переслідувань його панівними політичними класами Англії. Ці настрої в особливий спосіб оприявнені і в завершальному прижиттєвому творі письменника – поемі «Дон Жуан». Мотив світової скорботи виникає насамперед під впливом світоглядної кризи, яку митець пережив після занепаду ідеалів Французької революції та реставрації «старого режиму» в Європі після падіння Наполеона.

«Дон Жуан» – *magnum opus* Джорджа Гордона Байрона. Цю поему (або ж роман у віршах, за іншою класифікацією) написано впродовж 1819—1824 рр., твір незавершений через смерть автора. На думку І. Франка, «Дон Жуан» був «останнім і найбільшим твором Байрона <…>, над яким автор працював шість років і не завершив його». Дуже високо оцінив згаданий твір Ґете, називаючи його найгеніальнішим поетичним твором XIX століття. Франко ж, передусім, бачив у «Дон Жуані» широку панораму європейської дійсності, яскраву картину тогочасного суспільного ладу. Головними у змісті «Дон Жуана», на думку І. Франка, є не пригоди героя, а величні описи та відступи, жарти та натяки»[2].

О ви, блакитноокі й білорукі
Феміди, що засудите мій твір,
невже таки не трапить він до друку
І піде мій рукопис на папір
в крамничку, де солодощі на штуку
розпродує кондитер-бузувір?

«Дон Жуан» – підсумок світоглядних шукань і духовних поривань, що оприявнили енциклопедичний маніфест боротьби проти соціального гноблення й рабства, мілітаризації Європи, фальшування духовних цінностей, подвійних стандартів тогочасної європейської (англійської, зокрема) буржуазії, морального зубожіння церкви, яка більше не поєднувала людину з Богом, а була інкорпорована в політичний лад країни. «Дон Жуан» – значний за обсягом художній твір, який постає своєрідною візуалізованою мапою світу першої третини XIX ст. Ідеться про те, що у цій ліро-епічній поемі оприявнено значну кількість етнокультурних і етноментальних стереотипів, клішованих форм сприйняття «Свого» й «Чужого»; цей твір наскрізь імаґологічний, тобто «зітканий» із різних етнообразів і ментальних проекцій, за якими бачиш доволі непривабливу людську сутність, наділену численними вадами. У словах оповідача маємо чимало імаґологічних характеристик, як-от:

І, хоч як ви, либонь, запам'ятали,
мій гнівний розум та нещадність рим
на рідну кров братів моїх напали,
коли ще був я зовсім молодим,
ті вихватки ні успіху не мали,
ні снів моїх не вивітрили тим.
Шотландців я картав, але велику
країну гір кохатиму довіку.

[2] *Мельник О.* Джордж Гордон Байрон у критичній та творчій перцепції Івана Франка / Оксана Мельник // Українське літературознавство. – 2008. – Вип. 70. – С. 222. Про Франкову рецепцію творчості Дж. Байрона також див.: *Соколець Ф.* Т. Шевченко та І. Франко про творчість Байрона // Всесвіт. – 1978. – № 9. – С. 192—193.

Людина, позбавлена справжнього зв'язку з Богом, деформована викривленою мораллю, яка має обслуговувати інтереси панівних верств, сама починає утверджувати власні спотворення за морально-духовні чесноти, вдягаючи на себе різні маски праведності й благопристойності. Отже, ця поема (роман у віршах) – не лише чергова версія легенди про севільського Дон Жуана, а окремий світ уявлень, подеколи іронічних і сатиричних, у яких у дошкульній формі репрезентовано тогочасне суспільство, яке задихається від фальшивих правил, викривлених норм і штучних обмежень. Зображені у творі суспільні верстви піддано висміюванню, іронічній зневазі, сатиричному викриттю.

Крім «чорт би вас побрав» Жуан одвіку
не знав англійських виразів і слів,
але чомусь як милість превелику
він сенс цієї фрази розумів.

Окреме місце у творі посідає оповідач. Саме йому належить роль «мудрого блазня»; людини, здатної казати правду про свою добу й людей у ній, поширювати досвід мудреців і поетів, які у різний час говорили й писали про ті базові цінності, які визначають сутність людського життя. Часто, пригадуючи минулий досвід, оповідач дорікає часові теперішньому, у якому відбулось змізернення особистості.

Поет сказав чудово: «О кохання!
Лиш в захваті й безпеці настає
у пристрасті почате царювання
безмежне та божественне твоє!»
Не ставитиму зайвих запитань я,
і все-таки одне у мене є:
як поєднати з захватом безпеку,
таку від нього рисами далеку?

Поет в рядках, що ви їх прочитали,
в свідомості усіх лишивши слід,
жадав, щоб люди клопоту не мали —
і тільки так їх розуміти слід.
Він не хотів, щоб марно турбували,
коли він любить або їсть обід.
Що ж до безпеки… Раджу вам до хати
лише певніше двері замикати.

Подеколи міркування оповідача нагадують філософські сентенції, у яких розкрито сутність творчості, поетичного мистецтва;

подеколи перед читачем виринають ескапади обрàз і незадоволення, вияви помсти й самоіронії.

В поезії нема нічого важче,
аніж початок – може, лиш кінець:
Пегас неначе вгору підніма ще,
та раптом зводить справу нанівець,
крило необережно підламавши,
і як Люцифер падає чи мрець.

Ми високо злітаємо в гордині,
мов знать, на що ми здатні, не повинні!

Там, де оповідач ніби хоче поділитися мудрістю, одразу виникає «іронічне зняття» високочолості. Комунікативні стратегії містять «подвійне дно»: щойно читач підготувався занотувати важливу сентенцію, йому дають зрозуміти, що нічого вічного у цьому плинному світі немає, тож дійсність потрібно сприймати через «окуляри іронічного скепсису».

Я змолоду вважав себе чудовим
і, щоб усі вважали так, хотів.
Прийшла пора словам невипадковим,
і визнання здобути я зумів.
Але черствим вкривається покровом
уява, і бракує навіть слів,
і те, що романтичним виглядало,
таїть уже комічного чимало.

Лише такий підхід здатний убезпечити людину від розчарувань або ж самозахоплення, наслідки якого вельми сумні. Зрештою, оповідачеві притаманна здатність сміятися не лише над навколишнім світом, а й над собою. Байронівському «Дон Жуану» властиве самопародіювання, часом у раблезіанській манері. Лист Юлії допомагає авторові досягти трагічної напруженості, проте лише на незначний проміжок часу. Байрон не може не розповісти, що потім сталося з листом. Під час мандрівки з Севільї до Кадіса у Дон Жуана на кораблі починається морська хвороба. Перехилившись через борт, він ненавмисно забризкує блювотою послання Юлії, написане на папері із золотим обрізом і філігранною кіноварною печаткою. Варто пам'ятати, що на той момент Дон Жуану лише шістнадцять років, він недосвідчений і нездоровий. Таке поєднання різних, подеколи протилежних стильових регістрів видається оригінальним, сміливим художнім прийомом. Дослідники вважають, що саме цей епізод мав на увазі Вільям Гезлем, пишучи про дивовижну здатність Байрона до самопародіювання: «За класичним сп'янінням маємо полоскання розчином соди <…>. Після блискавок і шторму нам розповідають про домашній побут і рукомийник»[3].

Розум оповідача гострий, дотепний, він висміює й пародіює, але водночас у такому погляді на світ наявна особлива дошкульна вітальність, іронічна життєствердність.

Учитись там! Хвалитися не стану.
Та й не вернуть минулого назад!
Не вводитиму грецькою в оману —
її забув я зовсім… Verbum sat![4]
Хоч сам здобув освіту я й погану,
та все-таки, я думаю, хлоп'ят
не так потрібно нині научати,
як Дон Жуана научала мати.

Іронічність авторського голосу у творі органічно поєднана із самокритикою, дошкульний сарказм – зі здоровим сміхом, філософічні напучування – із жартівливим балагурством і блазнюванням. С. Голованівський зміг майстерно відтворити іронічний пафос оригіналь-

[3] *Ridenour G.* The Style of «Don Juan» / G. Ridenour. – New Haven : Yale University Press, 1960. – P. 19.

[4] Мовленого досить! *(Латин.)*

ного твору, у перекладі помічаємо чимало мовних знахідок, які свідчать про скрупульозність роботи перекладача. Загалом можна стверджувати, що «Дон Жуан» – це твір, у якому переплетено діонісійське, стихійне, тілесно-сексуальне й аполлонівське, розумово-інтелектуальне, духовно-душевне (емоційно забарвлене).

Якщо лише тринадцятий хлопчині,
а жінці вже не менше двадцяти,
за ласки їхні чисті і невинні
не можна їм, звичайно, доректи.
Та двадцять три вже їй минуло нині,
і встиг Жуан шістнадцяти дійти…
За кілька літ міняються на диво
взаємини – на Півдні особливо.

Світобачення оповідача позначене рисами карнавального світогляду, для якого властива гра *високого* й *низового*, постійне перемикання регістрів між елітарно-інтелектуальним і бурлескнорозважальним, повчальним і гедоністичним. Зрештою, це лише потверджує специфіку авторського світовідчуття: у дійсності усе плинне й немає незмінних параметрів. Буття не дається людині в онтологічних формах, воно експлікує себе передусім як суще, для пізнання якого потрібно уміти сміятися й «бавитися» у життя. Шекспірівський мотив «весь світ – театр» («all the world is a stage») притаманний і цьому творові Дж. Байрона:

О насолодо! Знаємо чудово,
що ти погибель наша! Я даю
завжди собі весною чесне слово,
що поведінку виправлю свою.
Та навесні повторюється знову
все те, що душу зваблює мою…
І все-таки, якщо знайду підтримку,
я досягну мети своєї взимку.

А зараз Муза змушена, як бачу,
зректися планомірної ходи.
А ти вже не обурюйся, читачу,
цнотливіший за неї, як завжди.

Проте саме така оповідна стратегія й забезпечила успіх твору, який було б непросто «подолати» без наскрізної іронії та самоіронії. Оповідач – це блазень, наділений можливістю говорити правду і сміятися з себе та інших.

Але тепер я все це залишаю,
щоб не впадати в пафос. Бо завжди,
як тільки вип'ю кілька чашок чаю,
він ллється з віч у вигляді води.
Я сліз Кассандри завше уникаю.
Але скажіть – подітися куди,
якщо вдаюсь до чаю знов і знов я,
бо все міцне шкідливе для здоров'я?

Світ навколо Дон Жуана духовно мізерний і фарисейський, побудований на викривлених ідеях щодо досягнення й загалом сприйняття соціального блага. С. Павличко слушно зауважує, що «Дон Жуан» Дж. Байрона «не просто іронічна поема і не лише поема, зосереджена на проблемах естетики, на пародіюванні художніх творів, на боротьбі з літературними напрямами, а шедевр політичної, соціальної сатири, якій не було рівних в англійській літературі з часів Джонатана Свіфта»[5]. Ці рядки з поеми – приклад до того, про що пише С. Павличко:

Юристи – це моральні трубочисти,
ось через що завжди вони брудні.
Хоч люди ці на вигляд гонористі,
вони у сажі, наче у багні.

Художній простір поеми можна було б порівняти з фентезійним, усвідомлюючи, звичайно, певну умовність такого зіставлення. Одна зі специфічних рис фентезі як жанру літератури полягає в тому, що простір, сконструйований у фентезі, потенційно стримить до безконечності. Художній світ байронівського «Дон Жуана» як на початок XIX ст. також видається надміру гіпертрофованим і географічно відкритим, іманентно незавершеним і потенційно нескінченим. Простір поеми розімкнений, об'єднаність географічних локусів досягається наявністю наскрізного образу Дон Жуана, який уможливлює нанизування значної кількості сюжетних ліній, водночас кожен новий локус маркується новим жіночим образом (Юлія – Севілья, Гайде – піратський острів, туркеня – Росія, Аврора – Англія). «Дон Жуан» Дж. Байрона – це історія-травелог, світ захопливих мандрів та екзотичних жінок; власне, саме через жінок часто й відбувається пізнання «множинних світів» у цьому творі. Однак етнокультурні картини відвіданих країн хоча і посідають центральне місце, але здебільшого потрібні для характеристики протагоніста. На думку більшості дослідників поеми, жінки для Дон Жуана – це засіб адаптації як до різноманітних обставин життя, так і до етноментальних особливостей чужих країн (Аделіна, Дуду, Катерина II). Подеколи перебування в «інших світах» оповідач розкриває в іронічно-саркастичному тоні, показуючи, що ключ до розуміння людського життя та його зигзаґів криється у вельми простих речах, які й визначають людську природу:

Чому Жуан, змінивши звичні шати,
в Росії став орлом серед вельмож —
про це, либонь, не слід розповідати:
не прагне, мабуть, мало хто того ж!
А тут – вино, золочені палати,
багатство неабияке також…
Адже приємно в царському салоні
лежати навіть подушці на троні.

Дон Жуан належить до традиційних літературних образів[6], які генерували окремий самодостатній і багатовимірний літературний рецептивний дискурс. Рецепція – це «синтетична форма генетично-контактних зв'язків, яка полягає у сприйманні ідей, мотивів, образів, сюжетів із творів інших письменників та літератур і їхньому творчому переосмисленні в національному письменстві чи творчості митця»[7]. У контексті діалогічного розуміння міжлітера-

[5] *Павличко С.* І Прометей, і демон / Соломія Павличко // Дон Жуан у світовому контексті / упоряд. В. Агеєва. – К. : Факт, 2002. – С. 171.

[6] Докл. див.*:* Лексикон загального та порівняльного літературознавства / за ред. А. Волкова та ін. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с.

[7] *Будний В., Ільницький М.* Порівняльне літературознавство : підручник / В. Будний, М. Ільницький. – К. : Вид. дім «Києво-

турних зв'язків Ганс Роберт Яусс зауважує, що варто «розрізняти в історико-літературному процесі обидва аспекти стосунку тексту і читача, тобто вплив – як спричинений текстом – і рецепцію – як спричинений адресатом – елемент конкретизації смислу»[8]. Сьогодні донжуанівський дискурс – це поліморфна гетерогенна система, якій притаманне продукування нових смислів (що часом можуть кардинально розходитись з оригінальними), нових інтелектуально-мистецьких практик та ін. Нині донжуанівський дискурс постає настільки строкатим явищем[9], що його первісні смисли (когнітивні фрейми), породжені севільською легендою, «затираються» пізнішими інтерпретаціями і в разі їхньої апропріації масовою свідомістю остаточно «затіняють» первісні смисли. У такому разі пізнання деяких первісних смислів тексту не видається можливим на рівні масової свідомості або ж результати такого пізнання не можуть змістити набутих уявлень, що утворюють альтернативну смислову реальність навколо Дон Жуана.

Крім того, цього героя доцільно схарактеризувати як «трансґресивного» (із притаманними соціальними та ін. акцентуаціями й трансформаціями оригінального канону, які співіснують у межах донжуанівської культурної парадигми) персонажа, позаяк він містить інтенцію, яка реалізує вихід за рамки соціальних і психологічних умовностей, усталених норм, звичних правил. Оповідач у тексті конструює навколо Дон Жуана дискурс із «подвійним дном», показуючи в іронічний спосіб як трансґресивність самого героя, так і тих, хто є об'єктом його зазіхань і причиною успіху.

Жорстока наша доля і зрадлива!
А ця, про котру я вам розповів,
жорстока та підступна особливо.
І справді, – джентльмен, що так розцвів
і зовнішністю й розумом на диво,
враз потрапляє в кігті упирів!
І все тому, що так його невдало
це молоде створіння покохало!

Перед нами специфічно «деформований» у художній уяві Дон Жуан, чий успіх у житті детермінований не стільки власною унікальною природою й волею, скільки тими, хто його оточує:

Могилянська академія», 2008. – С. 70.

[8] *Яусс Г. Р.* Рецептивна естетика й літературна комунікація: (порівняльне літературознавство) / Г. Р. Яусс // Слово і час : науково-теоретичний журнал / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ. – К., 2007. – № 6. – С. 43.

[9] Про багатовимірність і полівекторність донжуанівського дискурсу свідчать такі дослідження: *Івашина Т. М.* Закономірності еволюції образу Дон Жуана в європейській літературі XVI—XX ст. : автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.01.05 / Тернопл. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – 18 с.; *Кузьманенко А. В.* «Вічний» сюжет про Дон Жуана в індивідуально-авторських інтерпретаціях Дж. Байрона, О. Пушкіна, Лесі Українки: автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.01.05 / НАН України. – К., 2007. – 22 с.; Дон Жуан у світовому контексті: [збірник] / упоряд. В. Агеєва. – К. : Факт, 2002. – 448 с.; *Нямцу А. Е.* Легенда о Дон Жуане в мировой литературе: учеб. пособие / А. Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 1998. – 84 с.; *Розумний Я.* Українськість Дон Жуана в «Камінному господарі» / Я. Розумний // Дивослово. – 1995. – № 2. – С. 22—24; *Даниленко В., Тверітінова Т.* Трансформація легенди про Дон Жуана в однойменному романі у віршах Дж. Байрона / В. Даниленко, Т. Тверітінова // Зарубіжна література в школах України. – 2010. – № 11 (листопад). – С. 48—51; *Рисак О.* У дзеркалі Дон Жуана (Мандрівний сюжет у трактуванні Д. Ґ. Байрона, О. С. Пушкіна та Лесі Українки) / О. Рисак // Укр. мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000. – № 2. – С. 57—61; *Шевчук М. В.* Особливості рецепції мотиву Дон Жуана в українській та російській літературах початку XX століття / М. В. Шевчук // Вісник Житомирського державного педагогічного університету. – 2003. – № 11. – С. 214—216; *Новохатський Д.* Основні сфери взаємодії образів Дон Жуана та його слуги (на матеріалі «Камінного господаря» Лесі Українки та «El burlador de Sevilla» Тірсо де Моліни): [Електронний ресурс] / Д. Новохатський. – Режим доступу: http://lesiaukrainka.crimea.ua/stown.htm. У російському літературознавстві першими спробами наукового осмислення й фахового коментування твору були такі: *Брандес Г.* Байрон и его произведения. – СПб. : Типография Н. А. Лебедева, 1888. – 108 с.; *Дубашинский И.* Поэма Байрона «Дон Жуан». – М. : Высшая школа, 1976. – 112 с.

А мав Жуан ще й деякі прикмети,
що їх цінують високо жінки,
яких кохати вчили не поети,
сонетні заплітаючи вінки.
Щоправда, почуттів жіночих злети
найкраще визначають не роки —
не сонце, що кружляє без зупинки,
а місяць служить виміром для жінки.

Чому? Бо цноту місяць навіває.
І хай мені не шиють надарма
того, чого в думках моїх немає.

В оригінальній легенді Дон Жуан – раб і володар водночас, жертва власних примх і пристрастей, а також підкорювач інших. М. Фуко в есеї «Про трансґресію» зазначає, що «мабуть, варто було б зазначити, що у світі, в якому не лишилося нічого святого, сексуальність виявляється єдино можливою цариною диференціації почуттів»[10].

Ліро-епічна поема (за іншою класифікацією, роман у віршах, а сам письменник уживав термін «епічна поема» до цього твору: *«Від публіки чекатиму я схвали // Оцим епічним задумом моїм»*) «Дон Жуан» Дж. Байрона здобула нечуваного успіху з огляду на специфіку головного героя, який виходить за рамки традиційних соціальних і моральних норм.

«Дон Жуан», як уже було зазначено, – твір незавершений (складається з 16 пісень і початку 17, написано октавами[11]). Байрон докладно розповідає про дитинство героя й формування його характеру. Дон Жуан загалом позбавлений романтичного ореолу (за винятком історії кохання до Гайде, яка була дочкою пірата). Протагоніст часто потрапляє в комічні ситуації (наприклад, виявляється в гаремі «наложниць» турецького султана, дружині якого він сподобався), заради кар'єри може поступитися честю й почуттями (у Росії Дон Жуан – фаворит імператриці). З-поміж романтичних рис його характеру маємо романтичну волелюбність. Байрон хотів завершити поему епізодом участі Дон Жуана у Французькій революції XVIII ст.

«Дон Жуан», зберігаючи зв'язки з романтизмом, одночасно прокладає шлях і до реалізму в англійській літературі. Про це свідчить гіпертрофована критика тогочасної суспільно-політичної дійсності, стосовно якої автор не шкодує дошкульно-сатиричних і саркастичних висловлювань. Почавши з викриття лицемірства у стосунках між батьками самого Дон Жуана, Юлією та її чоловіком тощо, автор, на широкому тлі аналізуючи різні царини суспільного життя, показує, що брехня глибоко вкорінилась у тогочасному житті; власний час, у якому письменникові довелося жити, названо «фальшивим» «століттям егоїстичних грабіжників». У деспотизмі монархів тих країн, де людей продають на ринках рабів, митець вбачає межовий вияв тиранії й насильства над народами. Байрон показує турецького султана і Катерину II як аморальних і розбещених державців, примхи яких породжують атмосферу плазування й політичних інтриг.

Байронівський Дон Жуан не має притаманної романтизму винятковості характеру, неймовірної пристрасті, що має здатність керувати людьми. Проте героєві притаманна винятковість долі, яка й визначає його незвичайні пригоди в екзотичних світах. Від романтизму у цьому творі маємо й уже згаданий мотив нескінченної мандрівки, під час якої романтичний

[10] *Фуко М.* О трансгрессии // Танатография Эроса: Жорж Батай и французская мысль середины XX века. – СПб. : Мифрил, 1994. – С. 114.

[11] Октава складається з восьми рядків, римування ABABABCC. Два останні римовані рядки в октаві містить підсумок, що додає мові твору афористичності.

герой зазвичай, змагаючись із реальністю, створює себе й віднаходить глибинне філософське розуміння світу. Дон Жуан у замку лорда Генрі натрапляє на таємниці й жахи, створені аристократичним розумом, який відчуває утому від світу. Привид чорного ченця, який так жахає Дон Жуана, насправді виявляється графинею Фіц-Фальк, яка прагне заволодіти юнаком.

«Дон Жуан» Дж. Байрона належить до творів, щодо яких літературознавці не мають одностайної думки стосовно жанрового визначення. Традиційно «Дон Жуана» визначали як поему, проте у сучасному літературознавстві дедалі переконливішою постає думка про те, що все ж таки роман у віршах або просто роман. «Дон Жуана» схарактеризували як роман російськомовні перекладачі 1940-х рр. Г. Шенгелі і Т. Гнєдич[12]. У 1950—1980-ті рр. твір визначають як роман О. Петрова, Н. Берковський, М. Гузик та ін.[13].

У зарубіжній критиці «Дон Жуана» нечасто називають романом[14]. Романна атрибуція суперечить розумінню цього жанру у самого Байрона, щоправда, в історії літератури ми маємо не поодинокі приклади, коли письменники й літературознавці по-різному визначали жанрову належність художнього твору. Дж. Байрон характеризував «Дон Жуана» як епопею, хроніку, епос, сатиру, найчастіше просто як поему, проте ніколи як роман. Окреслення «Дон Жуана» як роману сприяли інтенсивні літературознавчі дискусії 1930-х рр., детерміновані розвитком радянської пушкіністики. У доволі значній кількості досліджень цей твір порівнювали з романом у віршах «Євгеній Онєгін». У монографії Н. Драгомирецької[15] один із розділів має назву «Два віршованих романи: «з героєм» і «без героя». Наголошуючи на термінологічній неусталеності того часу, дослідниця зауважує, що в «Дон Жуані» Байрон залишається романтиком, а от Пушкін у своєму романі – реаліст. А от сам Дон Жуан у тексті поєднує обидві ці риси: ідеалістичні поривання й реалістичну тверезість мислення:

Був мрійником Жуан і реалістом.

В поняттях цих розбіжності нема, бо все, про що ми мріяли колись там, в реальності існує недарма.

Безсмертний дух своїм промінням чистим проник в усе, де морок і пітьма, та ми, над краєм вічності посталі, не знаємо, що буде з нами далі.

Д. Лукач вважав, що «внутрішня форма роману є, таким чином, процесом руху проблематичного індивіда до себе, як шлях від смутної зануреної в наявну дійсність, гетерогенну і, з погляду індивіда, позбавлену значення, до ясної самосвідомості»[16]. «Роман – це форма змужнілості і зрілості…»[17] Зрештою, для Д. Лукача «роман – це епопея залишеного Богом світу…»[18]. У байронівському «Дон Жуані» ми маємо «процес руху проблематичного індивіда до себе», дистанціювання від світу, небажання сходитися з недосконалою реальністю у герці. Англійський «Дон Жуан» поринає у світ рефлексій, які, зрештою, скеровують його до апатичного сприйняття дійсності, яку таки не під силу змінити окремому індивідові. Михайло Бахтін, окреслюючи іманентну сутність роману, наголошував на ідеях «релятивізації» його художнього простору або ж процесі тимчасової контекстуалізації, який уможливлює і спрямовує «діалогічний» потенціал роману. На думку М. Бахтіна, діалогічним романам притаманна неможливість досягнення балансу між «сенсом» («смислом») та «істиною». Діалогізм

---

[12] Див.: *Шенгели Г.* Послесловие переводчика // Байрон Дж. Г. Дон Жуан. – М., 1947. «Тем временем я кончил, написав, / Как в первой песне этого романа…» («Дон Жуан» у пер. Т. Гнєдич, пісня 2, октава 216).

[13] Докл. див.: *Кургинян М.* Джордж Байрон. – М., 1958; *Петрова Е. Н.* Байрон. – Л., 1959; *Берковский Н. Я.* Статьи и лекции по зарубежной литературе. – СПб., 2002 (лекція про Байрона була прочитана 1971 р.); *Гузик М. А.* Жанровое своеобразие романа Байрона «Дон Жуан» // Метод, жанр, поэтика в зарубежной литературе. – Фрунзе, 1989.

[14] *Беликова А. В.* «Евгений Онегин» Пушкина и «Дон Жуан» Байрона – романы в стихах // Вестн. Моск. гос. ун-та. Сер. 9. Филология. – 1982. – № 2.

[15] Див.: *Драгомирецкая Н. В.* А. С. Пушкин. «Евгений Онегин»: манифест диалога-полемики с романтизмом. – М., 2000.

[16] *Лукач Г.* Теория романа // Новое литературное обозрение / Г. Лукач. – 1994. – № 9. – С. 36.

[17] Там само. – С. 39.

[18] Там само. – С. 40.

байронівського «Дон Жуана» детермінований наявністю у цьому творі іронічного й дотепного блазня-оповідача, який водночас єдиний, хто має здатність бачити реальність у філософський, діалектичний спосіб. Оповідач не стверджує істини, але підважує «істини» попередніх культурноісторичних епох різними додатковими «смислами», передчуваючи ідею Ф. Ніцше про множинність істин.

У працях російських радянських літературознавців часто для окреслення жанрової специфіки «Дон Жуана» використано термін «поема» й уточнено, що маємо справу із «романом у віршах»[19]. Дослідники наголошують на тому, що жанр роман у віршах – різновид не роману, а саме поеми. Виникнення цього жанру пов'язано з характерним для 1820-х рр. розпадом системи не тільки класицистичних, а й романтичних жанрів. Науковці вважають, що подібне явище типологічно подібне до новелізації лірики середини XIX ст. (твори Некрасова, Огарьова та ін. зараховують до жанру «ліричної новели»).

Треба зауважити, що байронівський «Дон Жуан» – специфічна інтерпретація легенди про севільського спокусника. На думку дослідників, цей твір «настільки не пов'язаний з вікопомним сюжетом, який, власне, й згадується лише раз, на початку першої пісні, що головний герой міг би носити будь-яке інше ім'я, і це не потягло б за собою ніяких зрушень у нашому сприйнятті й оцінці Байронової поеми»[20]. У цьому творі «кохання, прагнення до перемоги над жінками – не основна пристрасть героя Байрона, а тим більше не єдина його пристрасть. Не менш сильною в ньому є пристрасть благородного воїна»[21]. Про це свідчать, зокрема, епізоди аварії на кораблі (відмова Дон Жуана їсти м'ясо своєї собачки), порятунку Лейли під час узяття Ізмаїла, а також турбота Дон Жуана про подальше виховання дівчинки. Проте із грекинею Гайде ми бачимо: Дон Жуан здатний на палкі й ніжні почуття. «Вони спалахують на прекрасному дикому острові, на тлі багатої південної природи. Тепер героєм керують «природні почуття». Любов Дон Жуана до дочки пірата чиста й шляхетна – він довго не може забути дівчину, навіть коли розплачується за своє почуття кров'ю і кайданами. «Наївна відданість героїні й малодосвідченість героя надають їхнім почуттям чистоти й поетичності, яких немає у подальших епізодах»[22].

Життя для жінки – то лише кохання,
А для мужчин – то крихітка дрібна.

Англійська версія легенди вражає браком «конфліктності та драматичної напруги як всередині душі героя, так і в його діалозі з реальністю. Найбільш значимим є те, що герой практично нічого не долає, він пливе за життєвою течією, якась сила ставить його в скрутне становище, і вона ж береже його у ризикованих ситуаціях»[23]. Натомість своєрідним антиподом Дон Жуану постає іронічний і вільнодумний оповідач, наділений пристрасним і гострим розумом, здатним препарувати «болотяну дійсність»:

Та нащо я про все це теревеню?

---

[19] Докл. див.: *Аникст А. А.* История английской литературы. – М., 1956; *Елистратова А. А.* Байрон. – М., 1956; *Елистратова А. А.* Дневники и письма Байрона // Байрон Дж. Г. Дневники. Письма. – М., 1963; *Клименко Е. И.* Английская литература первой половины XIX века. – Л., 1971; *Усманова Р.* Джордж Гордон Байрон (1788—1824) // Байрон Дж. Г. Собр. соч.: в 4 т. – М., 1981. – Т. 1; История зарубежной литературы XIX века / под ред. Н. П. Михальской: в 2 ч. – Ч. 1. – М., 1991.

[20] *Стріха М.* Українська прем'єра «Дон Жуана» / Максим Стріха // Дон Жуан у світовому контексті / упоряд: Віра Агеєва. – К. : Факт, 2002. – С. 249.

[21] *Нусинов И.* История литературного героя / И. Нусинов. – М. : Гослитиздат, 1958. – С. 386.

[22] *Клименко Е.* Английская литература первой половины XIX века: очерк развития / Е. Клименко. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1971. – С. 94.

[23] *Даниленко В., Тверітінова Т.* Трансформація легенди про Дон Жуана в однойменному романі у віршах Дж. Байрона / В. Даниленко, Т. Тверітінова // Зарубіжна література в школах України. – 2010. – № 11 (листопад). – С. 49.

Перо до рук узявши та папір,
я жар, тотожний справжньому натхненню,
в собі відчув. І, хоч здіймати спір
з ученими і всталеному вченню
не маю змоги йти наперекір,
до зір злетіти засобами вірша
я хочу, змогу маючи не гіршу.

Я і пливу, і плавав проти вітру,
хоч щодо зір слабкий мій телескоп.
Та пристань я лишив свою нехитру,
і хвилі стрів мій утлий човен в лоб,
бо і секстант давно вже, і клепсидру
я маю власні для сміливих спроб.
Мій човник пройде і на мілководді,
де кораблям і пробувати годі.

На відміну від іспанського джерела в англійському романтичному інваріанті Дон Жуан позбавлений внутрішнього драматизму, він не стільки борець із дійсністю, скільки споглядач, його інтенції не активні, а, радше, контемпляційні, занурені не стільки назовні, скільки в себе.

Коли вщухають шал і поривання,
і стигне кров, і спокій настає,
опосідає старість (часом – рання,
що наслідком зітхань глибоких є).
І кашель, як сумне її надбання,
вже позначає наше житіє,
а замість нас кохає та радіє
онук, по вінця сповнений надії.

На думку А. Кузьманенко, «Дон Жуан – пасивний спостерігач (при облозі Ізмаїла в його душі виникає співчуття до жертв кривавої бійні, він бачить несправедливість існуючих порядків, але це не викликає в ньому ні внутрішнього, ні зовнішнього протесту), у його діалозі з реальністю практично відсутня драматична напруженість. Його вродженій сміливості (практично несвідомо, з якогось пориву, він рятує Лейлу) і оптимізму протиставляються набуті за час мандрівок байдужість і цинізм. Він – іграшка випадку, проте навіть за найризикованіших обставин героя рятує якась таємнича, невідома сила. До того ж, героя до пригод призводить не прагнення до будь-яких змін, а сама дійсність з її постійними соціальними або ж природними катаклізмами»[24]. Байронівський Дон Жуан часто вагається, жінки навколо нього постають формою пізнання «інших світів» (у творі наявні чотири пари антитетичних жіночих персонажів: Юлія – Інеса; Гайде – Катерина II; Гюльбея – Дуду; Аделіна – Аврора). У деяких сценах цієї поеми жінки виявляють значно більшу активність, ніж протагоніст. Зрештою, герой переходить у стан «саркастичної апатії», йому водночас притаманні сплін і гострий розум, утома і розчарованість.

Не п'ю бордо і не роблю зусилля,

[24] *Кузьманенко А. В.* Соціумний простір «Дон Жуана» Дж. Н. Г. Байрона: особливості комунікативної структури»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philology.knu.ua/library/zagal/Literaturoznavchi_ studii_2012_35/373_378.pdf – С. 374.

щоб натяк на взаємність завиднів
і щоб, як всі джентльмени, ґандж надбати,
я скнарою тепер волію стати.

Після зустрічі з командором доном Альфонсо протагоніст остаточно розчаровується у навколишньому світі. У поемі образ Командора позбавлений оригінального містицизму, що можна пояснити загалом скептичним ставленням письменника до середньовічної філософії та містицизму. Оспівування містичних інтенцій він вважає шкідливим і небезпечним, позаяк занурення у трансцендентний світ унеможливлює адекватне пізнання навколишньої дійсності. Містицизм забирає людину з тієї реальності, яка потребує гострих оцінок у результаті аналітичного сприйняття, а також вольових рухів, спрямованих на переформатування дійсності як соціально-політичної системи, яку в часи письменника було деформовано.

Байронівський Дон Жуан – це мандрівник і відкривач інших світів, який показує недосконалість світу. Але він на відміну від Чайльда Гарольда не змагається з реальністю й не прагне бути тією рушійною силою, яка переінакшить світ. Подеколи сам він видається жертвою жінок, їхнім «васалом», який пливе за течією, віддаючись пориванням і примхам тілесності. Англійська публіка чекала від Байрона справді напруженого драматичного твору, який відповідав би енергійності і пристрасності оригінальної легенди про іспанського викрадача сердець. «Жуан – особистість яскрава й привертає увагу тих, із ким він зустрічається, особливо жінок: недарма він має класичне ім'я переможця жіночих сердець»[25]. Проте англійський Дон Жуан позбавлений цієї конфліктності й драматичності, проте він усе одно постає внутрішньо цілісним, наділеним гострим розумом *(«А я – філософ…»)*, який, зрештою, розчарувавшись у можливості змінити світ, вбирає в себе мотив скорботи та втоми від боротьби з вітряками. На думку сучасних інтерпретаторів поеми, «численні любовні пригоди Дон Жуана – результат не його особистих викрутасів та інтриг, спрямованих на те, щоб спокусити чергову жертву. У ньому немає нічого спільного ні з легендарним «севільським перелюбником» – доном Хуаном де Теноріо, ні з героями Тірсо де Моліна і Ж.-Б. Мольєра, для яких усе життя зводиться до пошуку чергової жертви, й нарешті – із гофманівським Дон Жуаном, для якого любовні перипетії – своєрідна помста Богові. Кожна нова амурна історія в байронівського Жуана виникає внаслідок сформованих обставин, з якими герой не хоче вступати в боротьбу. Усі ці пригоди – своєрідна капітуляція перед дійсністю»[26].

В англійській версії знято пуантову напругу в сюжеті «Дон Жуан – Командор». В оригінальній легенді образ шляхетного Командора втілює мотив «розгрішення», позаяк лише той, хто наділений інфернальною силою, здатний порятувати землю від «демона кохання». Байронівський Дон Жуан – демон із вихолодженим серцем, у якому немає й сліду від пекельної матерії. Хіба що можна говорити про надтонкий і вразливий розум, здатний підмічати й викривати недосконалість зовнішнього світу. Тогочасна дійсність ще холодніша, ніж серце цього «англійського» Дон Жуана, який постає у тексті поеми не змієм-спокусником, а Прометеєм[27]. Крім того, у «Дон Жуані» Дж. Байрона наявна окрема «галерея персонажів-чоловіків (батько Жуана дон Хосе, командор дон Альфонсо, пірат Ламбро, російський полководець Суворов, англійський лорд Генрі Амондевілл), що супроводжують головного героя протягом усього роману, змінюючи один одного. Серед цієї галереї виокремлюється дон Альфонсо. <… > цей образ – своєрідна пародія на традиційне уявлення про образ легендарного Командора.

[25] *Клименко Е.* Английская литература первой половины XIX века: очерк развития / Е. Клименко. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1971. – С. 93.

[26] *Кузьманенко А. В.* Соціумний простір «Дон Жуана» Дж. Г. Н. Байрона: особливості комунікативної структури»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philology.knu.ua/library/zagal/Literaturoznavchi_ studii_2012_35/373_378.pdf – С. 374.

[27] Докл. див.: *Павличко С.* І Прометей, і демон / Соломія Павличко // Дон Жуан у світовому контексті / упоряд. В. Агеєва. – К. : Факт, 2002. – С. 161—174.

У попередніх літературних версіях «Дон Жуана» Командор є втіленням шляхетності й честі, тому Жуан покараний ним абсолютно справедливо. У Дж. Байрона Альфонсо – людина, що не вирізняється ні розумом (епізод у кімнаті дружини), ні особливою хоробрістю, ані високими моральними якостями (згадаймо, наприклад, його роман з Інесою). Єдина риса, що вирізняє його з натовпу – неприборкані ревнощі (хоча й вони досить традиційні для іспанців). І все ж таки Альфонсо – перший, хто почав руйнувати в Жуані кращі з людських якостей – юнацьку наївність і простодушність»[28].

Герой прагне визволити світ, показавши, що людство йде хибним шляхом, наслідує хибних героїв і кумирів. Ще виразніше ця ідея представлена у словах автора, який нещадно викриває людську природу, акцентуючи на приземленості людських бажань. Людину ошукують, бо вона сама часто прагне бути ошуканою *(«В пітьмі живуть звичайні громадяни…»)*. Можливо, тому в поемі й немає ґлорифікованості в описі Суворова та інших полководців. Суворов у поемі «зображений за принципом “входження в ряд”» інших полководців (Наполеона, Веллінгтона та ін.), яких поет розглядав як негативних історичних діячів, звичайних загарбників й анексіонерів. Відомо, що непідробними героями для Байрона залишалися тільки спартанський цар Леонід, що відбив навалу персів, і визволитель Америки Джордж Вашингтон»[29]. Військові командувачі в поемі Дж. Байрона – жорстокі тирани, які підкорюють світ відповідно до власної волі та власних уявлень про порядок. Проте ідеальний лад так і лишається незбагненним для людини. За байронівським Дон Жуаном, пекло не в серці протагоніста й не під землею; пекло створено на землі, у соціальному світі, у якому більше немає прагнень до краси, справедливості, істини, доброти. Усі класичні морально-етичні категорії постають викривленими й здрібнілими, як і людські душі.

Відмовившись від зовнішнього драматизму, в оригіналі спричиненого зіткненням героя зі знавіснілою реальністю, яка не може сягнути внутрішніх інтенцій Дон Жуана, Дж. Байрон у поемі лише подеколи експлікує внутрішній драматизм, детермінований поведінкою донжуанівського батька-гульвіси та освіченої й розумної матері. Англійський класик показує Дон Жуана як персонажа з «подвійним кодуванням»: як людину, яка має риси акцентуйованої особистості, за К. Леонґардом, але водночас і людини слабкої, яка – заручник власної волі й жаги життя. У Байрона Дон Жуан як приклад «акцентуйованої особистості» подібний до Гамлета, поведінку якого, відповідно до поглядів К. Леонґарда, «можна спробувати пояснити, виходячи зі структури його особистості. В особі Гамлета перед нами особистість <…> інтровертна. Він навіть друзям досить неохоче відкриває свій внутрішній світ. Цією рисою визначається лінія його поведінки, його постійні коливання: з одного боку, намір помститися за батька, з другого, його небажання зробити конкретні кроки в цьому напрямі. Про етичні міркування Гамлета навряд чи можна говорити, якщо вже він, не замислюючись, віддає в руки ката Розенкранца і Гільденстерна. Впадає в око схильність принца данського постійно вдаватися до роздумів»[30].

Байронівський «Дон Жуан» містить символічний «каркас», сконструйований із двох міфологічних тем: старозавітна легенда про гріхопадіння Адама й античний міф про Прометея. Ф. Ніцше зауважував, що «обидва міфи перебувають у зв’язках спорідненості, як брат із сестрою <…>. Усе найкраще, чого може досягти людство, воно досягає в результаті злочину, а потім людство змушене прийняти і його наслідки»[31].

На думку М. Джозефа, Дж. Байрон відштовхувався від героїчної версії міфу про Прометея, яку пропонує Есхіл, – образ титана уособлює мрію про прогрес людства, саме прометеївсь-

---

[28] *Кузьманенко А. В.* Соціумний простір «Дон Жуана» Дж. Г. Н. Байрона: особливості комунікативної структури»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philology.knu.ua/library/zagal/Literaturoznavchi_ studii_2012_35/373_378.pdf – С. 376.

[29] *Кузьманенко А. В.* Соціумний простір «Дон Жуана» Дж. Г. Н. Байрона: особливості комунікативної структури»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philology.knu.ua/library/zagal/Literaturoznavchi_ studii_2012_35/373_378.pdf – С. 377.

[30] *Леонгард К.* Акцентуированные личности / К. Леонгард. – Ростовна-Дону : Феникс, 2000. – С. 146.

[31] *Ницше Ф.* Рождение трагедии из духа музыки / Ф. Ницше. – М. : Азбука-классика, 2000. – С. 106.

кий первень у людині здатний виправити згубні наслідки першогріха[32]. Е. Ловелл зауважує, що «падіння людини, через яке так обурюється Байрон з огляду на несправедливість наслідків цього явища, усе ж надзвичайно важливий факт для нього»[33]. Дж. Ріденаур зазначає, що Байрон «у жодному разі не є некритичним поплічником Викрадача Вогню»[34], тож прометеївський дискурс репрезентований не так оптимістично, як наголошує М. Джозеф.

Що ж, «можна стверджувати, що, з двох міфів Байрон загострює ідею первинної подвійності людини і самої цивілізації, що виникла в результаті порушення заборони. Гріхопадіння й викрадення божественного вогню визначили початок історичного часу, позаяк саме у них криється причина всіх подальших негараздів людства, але водночас це і можливість подолання гріхопадінням суперечливості та обмеженості людини»[35]. Недосконалість людського єства знаходить своє втілення не тільки на рівні індивідуального існування, а й виявляє себе в усіх царинах буття «післяадамової» цивілізації. Дж. Байрон експлікує неоднозначне ставлення до цивілізації, яка постала в результаті руйнівної й водночас творчої діяльності: «Man's a strange animal, and makes strange use // Of his own nature, and the various arts»)[36]. Репрезентацією протилежних векторів у діяльності людини для Байрона постає вакцинація проти віспи й одночасне винайдення порохових ракет. Отже, людство для письменника – роздвоєний феномен: з одного боку, воно прагне до творення, а з другого, постає величезною небезпекою для себе. Якщо в містерії «Каїн» теорія Кюв'є була використана як наукова гіпотеза, яка пояснює геологічне минуле Землі, то в «Дон Жуані» вона постає як метафора, за допомогою якої письменник, іронізуючи з приводу майбутнього, акцентує на «нерозумності» сьогодення. Для Байрона світ «нерозумний», позаяк у ньому немає жодного стосунку до людського розуму, а отже, теперішній світ не може бути адекватно осмислений за допомогою здорового глузду і в логічних категоріях. «Дон Жуана» доцільно розглядати як зразок романтичної міфотворчості, позаяк у творі репрезентовано універсальну за своїм значенням модель людського світу.

Дон Жуан і в оригінальній іспанській легенді, і в англійській версії наділений даром-прокляттям, щоправда, у поемі його дедалі більше занурює сплін, розпач, песимізм, герой висловлює сарказм до зовнішніх подій, не прагнучи змінити їх доконечно або ж вагаючись у найвирішальнішу мить. Його «жага до пізнання» має хворобливий характер, але він цікавий саме з огляду на цю викривленість, неправильність, притлумлену екстравагантність (знову ж таки порівняно з іспанським оригіналом, який знайшов своє втілення і в іспанському, і у французькому театрі).

У легенді «трансґресивність» Дон Жуана пов'язана з неможливістю зустріти жінку, яка внутрішнім світом або інтелектом дорівнювала б цьому героєві (такий мотив особливо увиразнено в «Камінному господарі» Лесі Українки»). Світ навколо нього слабкий, гріховний, із численними вадами; люди в ньому заздрісні та дволичні. Натомість Дон Жуан постає *справжнім* героєм, який, попри весь демонізм духу, видається значно чеснішим, ніж ті, з ким йому доводиться зустрічатися. Колись Ж.-П. Сартр назвав свою передмову до видань Ж. Жене «Святий Жене». У тексті йшлося про різні вияви маргінальності французького письменника, який видався Сартру «святим» саме через власну позиціоновану гріховність. На відміну від більшості Дон Жуан не прагне бути *не-собою*, видаватися кращим, моральнішим, чеснішим. Зре-

---

[32] В оригіналі маємо такі слова: «…man, immortal and Promethean, reaches out for knowledgeand power. Byron is in the tradition of those who have believed that, in attempting to conquer his limitations, man is attempting to repair the damage of the Fall» (*Joseph M.* Byron the Poet / M. Joseph. – L. : Gollancz, 1964. – P. 231).

[33] *Lovell E. J.* Byron: The Record of a Quest. Studies in a Poet's Concept and Treatment of Nature / E. J. Lovell. – Austin : University of Texas Press, 1949. – P. 250.

[34] *Ridenour G.* The Style of «Don Juan» / G. Ridenour. – New Haven : Yale University Press, 1960. – P. 88.

[35] *Михайленко Е. Н.* Образ байроновского Дон Жуана в контексте мифа о грехопадении / Е. Н. Михайленко // Вестник Кировского государственного университета. – 2016. – № 11. – С. 54.

[36] «Людина – дивна тварина, яка у дивний спосіб використовує власну природу і різні мистецтва» – *прим. Д. Д.* (The Complete Works of Lord Byron. Paris.: Baudry's European Library. 1837. – P. 128.)

штою, він відчуває втому від світу, у якому наявні сфальшованість і штучність. В оригіналі байронівський каламбур особливо промовистий:

Man's a strange animal, and makes strange use
Of his own nature, and the various arts,
And likes particularly to produce
Some new experiment to show his parts;
This is the age of oddities let loose,
Where different talents find their different marts;
You'd best begin with truth, and when you've lost your
Labour, there's a sure market for imposture.

Зауважимо, що в донжуанівській версії Лесі Українки характеристика суспільного оточення набуває ще гострішої форми, ідеться про усталеність *лицемірства, «що зветься кодексом чеснот»*[37]. У байронівській поемі чимало афористичних висловлювань і морально-етичних сентенцій, присвячених людській природі.

Краса – красі! (Цитатою меткою
Люблю знання підкреслити свої!)

Дон Жуан цілісний, його внутрішній світ дорівнює зовнішнім діянням або ж дистанціюється від світу за лаштунками сарказму і втоми.

Дон Жуан – традиційний образ, тобто такий, який започатковував окремий літературний дискурс, інспіруючи численні культурно-мистецькі трансформації, різні вияви інтертекстуальності, нові моделі власної інтерпретації відповідно до змінених соціально-психологічних умов. Дон Жуанові можна закинути демонічність, деструктивність, жорстокість, але він іманентно цілісний; персонаж не прикривається нормами штучної моралі або ж не прагне видати власну поведінку за «праведну», вдаючись до моральних деформацій і комунікативних вивертів. Герой прагне сприймати світ таким, який той є, а водночас і самостверджуватися, не приміряючи до себе інших/чужих масок і не зростаючись із ними.

В оригінальній легенді персонаж наділений особливою волею до життя і волею до влади. Він – передвісник ніцшеанського повороту у філософії, зокрема, у моралі. Для Дон Жуана Бог давно помер і помер передусім в образі церкви, інституції, яка більше не здатна генерувати справжню віру. Дон Жуан – це втілення справжньої сили, яка може зносити на своєму шляху різні перепони. В образі, який конструює Дж. Байрон, спостерігаємо риси, притаманні як англійському, так і німецькому романтизму. Передусім ідеться про шеллінґіанське бачення діалектичного зв'язку людини і природи, про прагнення природи «розвинути» себе в людині, перейшовши на якісно інший рівень розвитку. Воля Дон Жуана не знає обмежень і прагне постійного розвитку. Водночас ця воля не має аналогів або ж, відповідно до категорій філософії Фіхте, «Я» Дон Жуана не може натрапити на «Не-Я». Дон Жуан не типологічний, а акцентуйовано-унікальний, наділений гіпертрофованими рисами, які ніколи не зможуть знайти адекватного сприйняття у світі людей. Дон Жуан – це Янус, який має два обличчя. Одна частина його єства людська, але є інша частина, яка не живе законами суспільного договору, моралі, усталеної етики, що взорує на релігійні догми. Саме тому твір Дж. Байрона і здобув такого карколомного успіху: читачі мали можливість спостерігати за героєм, який має надлюдські риси; Дон Жуан – це передніцшеанська Над-Людина, яка не має «зачіпок» за реальність, яка вільна й свавільна, подібно до персонажів, які уособлюють свавілля природи та її

[37] *Українка Леся*. Зібрання творів : у 12 т. – Т. 6. / Леся Українка. – К. : Наукова думка, 1977. – С. 159.

стихій у драміфеєрії «Лісова пісня» Лесі Українки. Дон Жуан – представник байронічної парадигми героїв-вигнанців, наділених духом боротьби й іманентною суперечністю, амбівалентністю, психологічно-метафізичною роздвоєністю.

Безперечно, Дон Жуана можна зарахувати до категорій *акцентуйованих особистостей*, до яких належать Гамлет або ж Родіон Раскольніков. Цей персонаж Дж. Байрона має значний вольовий потенціал, інспірований особливою внутрішньою вітальністю. Для окреслення іманентної сутності Дон Жуана доцільно пригадати берґсонівське поняття «*ålan* vital». По суті, йдеться про інваріант фаустівського духу, який ніколи не може спинитися у пізнанні реальності, в отриманні задоволення від *вчування* у життя. Проте, йдеться не про контемпляційну стратегію, не про спокійне й гармонійне замилування життям, а про його перетворення, постійну трансформацію й перевірку на міцність. Дон Жуан – це демон, який поєднує одночасно риси як Фауста, так і Мефістофеля. Його вітаїстична інтенція спрямована на підкорення інших, а отже, йдеться про модель суб'єкта-колонізатора, який завойовує тіла й підкорює серця. Але саме у цьому й полягає *телеологічність* Дон Жуана як частини власного світу: сенс його життя полягає у перевірці світу й людей на здатність залишатися людьми, на здатність відчувати кохання й Любов. Дон Жуан відповідно до позитивістського бачення – заручник власних комплексів і травм, які настільки потужні, що ніколи не можуть бути проговорені до кінця, а отже, герой позбавлений права бути «вилікуваним». Проте, чи може Дон Жуан бути «здоровим», позаяк це означало б і його «нормальність»? Цей персонаж іманентно акцентуйований, і його вихід за рамки як зовнішні, так і внутрішні уможливлений саме наявністю значної кількості травм і больових точок, які керують поведінкою героя. У часи, на які припадає розвиток англійського романтизму, ця хворобливість набуває меланхолійно-апатичного забарвлення у результаті гірких розчарувань щодо переформатування реальності. «Розум та відвага Дон Жуана, його героїзм та чинність, багатство його почуттів, його здатність кохати, його краса, усі ті властивості, що вивищують його над середнім рівнем придворних франтів та джентльменів, мали б стати джерелом великого життя. Але заповнити свої роки вагомим змістом він міг лише в іншому суспільстві, <…> а може – і в іншу епоху. У сучасній Європі усі його принади можуть використовуватися тільки для салонних перемог»[38].

Дон Жуан – багатовимірний художній образ, який залишається цікавим для інтерпретації в сучасному літературознавстві й у театрознавстві, маємо численні версії постдраматичних постановок «Дон Жуана», здійснених відповідно до художніх принципів постмодернізму й пост-постмодернізму (метамодернізму).

Саме окреслена психологічна рельєфність героя, багатовимірність, наявність вітаїстичної «безодні», душевної та вольової «прірви», що штовхає на постійні подвиги, визначаючи або демонозалежну долю, або детермінованість соціально-політичним контекстом і власними інтенціями, робить Дон Жуана традиційним образом, який актуалізується в різні культурно-історичні періоди. Чергове українське перевидання класичного твору англійського романтизму свідчить про актуальність образу Дон Жуана у наш час, а також про важливість критичного сприйняття дійсності, часто наділеної численними політичними суперечностями, конфліктами та абсурдом. І напевно, сьогодні важливо не впадати в апатію, не розчаровуватися, просто аналітично розкладати вияви абсурду на ключові чинники і протистояти їм власною активною громадянською позицією.

Наприкінці XIX ст. переспів Байронової поеми здійснює П. Куліш[39]. Вперше українською мовою повністю завершений переклад Байронового «Дон Жуана» було видано у 1985 р.[40]

---

[38] *Нусинов И.* История литературного героя / И. Нусинов. – М. : Гослитиздат, 1958. – С. 387.

[39] Байрон Дж. Дон Жуан (пісня 1) / переспів з англійської: Панько Куліш. – Львів: журнал «Правда». – Львів: Друкарня товариства імені Шевченка, 1891. – 56 с. (над перекладом-переспівом П. Куліш працює упродовж 1890—1891 рр.).

[40] *Байрон Дж.-Г.* Дон-Жуан / пер. з англ. С. Голованівського. – К. : Дніпро, 1985. – 541 с.

Раніше ця поема була надрукована у Москві у російському перекладі Т. Гнедич[41]. 2001 р. видавництво «Фоліо» видало український переклад Сави Голованівського[42] із передмовою С. Павличко, а в 2007 р. твір побачив світ у перекладі Валерії Богуславської у видавництві «Дух і Літера»[43].

«Дон Жуан» Дж. Байрона – це твір не стільки про акцентуйовану постать, яка, безперечно, постає ключовою для розгортання художньої реальності, скільки про час, політичний і соціальний контекст, про моральний занепад і кризу віри, політики, соціальних інститутів. Тож саме байронівський «Дон Жуан» повертає нас до себе, пропонуючи замислитися над екзистенційно важливими питаннями, у пошуку відповідей на які ми й народжуємося як свідомі суб'єкти реальності, наділені активною громадянською позицією, моральним імперативом і волею до змін задля формування комфортного майбутнього, заснованого на засадах гідності та етики.

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
кандидат філологічних наук, докторант, науковий співробітник відділу світової літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

[41] *Байрон Дж.* Дон Жуан / пер. с англ. Т. Гнедич. – М.; Л. : Государственное издательство художественной литературы, 1959. – 589 с.

[42] *Байрон Дж.* Дон Жуан ; пер. з англ. Сави Голованівського ; передм. С. Павличко. – Харків : Фоліо, 2001. – 559 с.

[43] *Байрон Дж.-Г.* Дон Жуан / пер. з англ. Валерії Богуславської. – К. : Дух і Літера, 2007. – 592 с. (усі іншомовні вкраплення у перекладі здійснено російською мовою, що викликало обурення у критиків, див.: *Назаров Н.* «Самці – предивні ссавці» (2010 р.): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://litakcent.com/2010/07/16/samci–ssavci-predyvni).

ПОСВЯТА

[redacted]

1

Боб Сауті! Ти поет-лауреат,
увінчаний глава усього клану.
Хоч ти і торі, тобто ренегат,
що вже зробив кар'єру непогану,
скажи – чи ти і досі друг і брат
«Озерній школі», з котрої літану
розпочали оті дрозди, що їх
в один пиріг запечено усіх?

2

Коли пиріг на частки розрізали,
король бував у захваті – тому,
що ті дрозди запечені співали,
і це завжди подобалось йому.
Літав і Колрідж з ними, як казали,
в метафізичну ринучи пітьму.
Він пояснив це, але й знамените
пояснення потрібно пояснити.

3

О, ти хоробрий, Бобе! В пиріжку
ти мріяв всіх птахів перекричати,
та зрозумів, що ношу заважку

на плечі взяв і зась її підняти.
Тепер, як личить барду й ватажку,
ти вище всіх замірився літати.
Злетів, як мокра риба, але ти ж
згори на мокру палубу летиш!

4

І Вордсворт теж узяв цікаву тему
(«Прогулянка» – без краю та кінця)
і виклав нам нову свою систему,
що з пантелику зіб'є й мудреця.
Та визнавати твором цю поему
лише в хвилину сказу до лиця:
хто сенс у тій поезії відчує,
той Вавилонську вежу надбудує!

5

Створивши порожнечу коло себе,
ви начебто домовились про те,
що виключно для вашої потреби
поезія вінки свої плете.
До істини вам далі, ніж до неба —
летіть, либонь, колись долетите.
Та раджу вам, прославленим і знаним,
не озером пливти, а океаном.

6

Я з гордості принизитись не в праві,
як, звісно, і схилити голови,
хоч міг би з вами викупатись в славі
і загрібати золото, як ви.
Оплачено старання ваші жваві —
в акцизі Вордсворт робить для грошви.
Дрібні людці. Але знайшли куточок,
на поетичний видершись горбочок.

7

Оті вінки над вашими лобами
приховують ганьбу самих лобів,
а може, й рештки сорому, що вами
ніколи керувати не умів.
Не заздрю вашим лаврам. І плодами
я б їхніми живитись не хотів.
Ще Вальтер Скотт і Крабб одним ударом
вінки у вас віднімуть незабаром.

8

Я ж з Музою безкрилою не встану
проти Пегаса вашого дарма.
І хай вам доля славу дасть жадану
та вміння, що його у вас нема.
І пам'ятайте – віддавати шану
велить нам поміркованість сама,
бо так і сяк сучасників картати —
не засіб майбуття завоювати.

9

Той, хто нащадкам сам заповідає
неумирущість виключну свою,
себе самого дурить і не має
надій в віках діждатись врожаю.
Коли ж таке вряди-годи й буває
і хтось один опиниться в раю,
то більшість пропаде. І бозна, де ті
зухвальці, котрі потонули в Леті.

10

Якщо славетний Мільтон і звертався
до суду й справедливості віків,
і Час – великий месник – поквитався
із кожним, хто знущатися умів,
то лиш тому, що Мільтона мета вся

не в тому, щоб паплюжити синів,
аби батькам і тронам догодити,
а в намаганні істині служити.

11

А що, коли б сліпець отой з могили
постав ураз, живий, як Самуїл,
щоб королям і кров захолодили
його пророцтва з осудом навпіл,
чи коли б дочки, що його ганьбили,
постали й узялись до чорних діл, —
гадаєте, навколішки він став би
перед престолом царственої мавпи?

12

В крові ірландців поплямивши руки
і терен влади збільшуючи свій,
прирік людей на горе і на муки
сер Каслрей – цей тиран і лиходій.
Його девіз: немає запоруки
певнішої, ніж лихо в світі сій,
щоб, всім у хліб підсипавши отрути,
і свій народ знедолений закути.

13

Його промов обурливих хвалити
не зважувались навіть холуї,
а вороги та людство посполите
їм присвятили дотепи свої.
Він мав один талант – брехні служити
і кайданами славити її.
Ні іскри не злетіло з того жорна,
де серцевина темна і потворна.

14

Він навіть в ремествi убивці й ката

нехлюй – і це завжди йому з руки,
бо милостивців здатні налякати
повсюди ним залишені дірки.
Його мета – серця й думки топтати,
аби народам датися взнаки.
Він чесно заслужив ганьбу повсюди,
де в кайданах у світі стогнуть люди.

15

Нікчемний дух завжди відповідає
нікчемності статури. В згоді з цим
малий та хирий завше вимагає,
щоб розумніші гнулись перед ним.
Раб у душі, він певен, що немає
життя, коли не коряться малим.
Зухвальство боягузливе й порочне,
і це ми нині бачимо наочно.

16

Куди втекти? Коритися бандитам
мене не змусить лютий лиходій.
В Італію? Але й вона під гнітом
так само, як Ірландія. І їй
в борні зі злом отим несамовитим
не допоможе вірш такий, як мій.
В Європі є раби, царі й магнати.
Є й Сауті, щоб все те оспівати.

17

Тобі, поету, вславленому нині,
присвячую поему цю – бери.
Слова в ній чесні й прості і повинні
служити цілям нашої пори.
Не покривлю душею: жовті й сині
я полюбляю вігів кольори.
Відступництво, проте, мій торі, модне.
Чи Ваше з цим Відступництво не згодне?

ПІСНЯ ПЕРША

1

Нема героя в мене! Чи не диво —
тепер, коли заледве не щодня,
з газетних шпальт волаючи жадливо,
новий герой увагу зупиня!
Але, оскільки доля їх примхливо
скидає геть здебільшого з коня,
я обираю краще Дон Жуана,
хоч доля на кону його й погана.

2

Був Кемберленд – отой м’ясник із ятки,
і Вулф, і Гренбі, славлені без мір,
Бургойн і Веллінгтон, яких нащадки
ще не стомились славити з тих пір —
всі «дев’ять поросят одної матки»,
як говорив колись у нас Шекспір.
Був Бонапарт і Дюмур’є, которі
увічнені в «Кур’єрі» й «Моніторі».

3

Дантон, Бріссо, Марат і Лафайєт
себе зуміли славою укрити,
і досягли своїх військових мет

Барнав і Гош – французькі фаворити.
Було чимало й ще. Про всіх поет
в своїй поемі міг би говорити.
Ці імена повсюди в світі знано,
але вони римуються погано.

4

Був Нельсон – бог війни на Альбіоні,
але змінився напрямок подій,
і Трафальгар поглинули бездонні
літа, в яких побляк і той водій.
Віднині вже моряк, як в роки їні,
не викаже піхоті гонор свій.
Король наш повернув до суші круто,
Тож і Дункана, й Нельсона забуто.

5

Були й до Агамемнона тямущі,
які чинили лихо та добро,
але вони забулися – тому що
минуло їх поетове перо.
Хто в тому винен? А донині сущі,
сказати б, не захоплюють… і про
таких не створиш гарного романа.
Ось я чому і вибрав Дон Жуана.

6

«In medias res»[44] епічно починати —
це правило Горація. Затим
уявлення герой повинен дати
про все, що спершу коїлося з ним:
про рай, чи грот, чи сад побіля хати
з шатроподібним деревом старим,
де наш герой обняв свою кохану
і де пилось, як в тиші ресторану.

[44] Занурюючись у суть справи (латин.).

7

Такий був метод – наслідок звичаю.
Але, на щастя, метод цей не мій.
Я починать з початку полюбляю,
дотримуючись розвитку подій.
Тому з батьків героя й починаю,
хоч темі буду змушений отій
віддати гибель часу і роботи,
якщо ви, розуміється, не проти.

8

Він родом із Севільї. Саме звідти,
де помаранчі й дами – золоті.
Не марно твердять: той не жив на світі,
хто не відвідав рай той у житті.
Ще Кадіс є… про нього говорити
я трохи згодом маю на меті.
Отож батьки у злагоді та мирі
жили в Севільї, при Гвадалквівірі.

9

Гідальго був і лицар знаменитий
Жуанів батько, тобто дон Хосе.
Під ним скакун, мов з вершником ізлитий,
бувало, мчить стрілою – не повзе.
І родовід такий, що – не запитуй:
не кожного так доля вознесе.
Тож дон Хосе і народив героя,
а той… не мовлю поки що того я.

10

Освічена була в Жуана мати
і мала теж достоїнства свої.
Її добропорядність порівняти
могли хіба що з розумом її.
Тож поруч з нею навіть програвати

мав дон Хосе – сам голова сім'ї,
і через це не дивно, що в окрузі
їм заздрили і вороги, і друзі.

11

Вона напам'ять знала Кальдерона,
Лопе де Вегу знала, і тому,
коли актор непевно мимрив з кону,
то за суфлера правила йому.
Могла і фору в справі цій законну
донна Інеса дати будь-кому:
тож мнемонічні лекції й трактати
було їй зайве слухати й читати.

12

Великодушність – ось її чеснота.
А коник – математика. Вона
любила розмірковувати доти,
аж поки філософська глибина
не доведе до повної нудоти,
сягнувши геть затемненого дна.
Шовки вдягала тільки ті, що личать,
хоч назвами своїми й пантеличать.

13

Вона в латині тямила чимало
і знала грецькі літери. Ручусь,
що самотужки книжку прочитала
і мовою французькою якусь.
Та з рідною поводилась недбало.
А спробуй, навіть силою примусь
висловлюватись ясно чоловіка,
коли він розмовляє, мов заїка!

14

Англійській та єврейській віддавала

Інеса перевагу над всіма
і твердила, що схожість небувала
існує поміж ними недарма.
Та чи вона на те підстави мала,
нехай наука вирішить сама,
хоч «Я ваш Бог» єврейською і схоже
на звичний вигук наш «побий вас боже!».

15

Жінки, які патякають без діла,
трапляються нерідко. Але ця
ще більше навіть висловити вміла
багатомовним виразом лиця.
Як Ромілі, в собі вона воліла
знайти життєвим справам рішенця,
хоч вкоротив життя він, як відомо,
коли не всі були у нього вдома.

16

Роман Еджворт, що вискочив з оправи,
трактат з моралі, цифра на ногах —
ось чим вона була по суті справи.
І навіть, Пані Заздрості на жах,
жіночих вад, крім чесності й добра, ви
не віднайшли б у неї і в думках.
Коротше – цноти втілення знаменне.
Що все-таки найгірше, як на мене.

17

Святі за неї більші мали вади,
а що спокус пекельних не було,
то ангел-охоронець від посади
відмовився, святенникам на зло.
Вірніш чинити навіть Бога ради
і макасарське масло б не могло,
призначене для зрощення волосся;
та й дзигарям точніше б не вдалося!

18

Вона була довершена до краю
і в намірах, і в діяннях своїх.
Та все це, кажуть, швидко набридає
у світі, де за первородний гріх
Адама й Єву видворено з раю.
Отож, лише повторюючи їх,
плоди, що так їх нехтувала мати,
героїв батько пробував зривати.

19

Він був гультяй веселий і гульвіса,
який з навчанням знатись не бажав,
і жінка теж була йому на біса.
А що розвал родин, як і держав,
нас веселить – і це хороша риса, —
то світ йому коханок приписав.
Хоча для справи прикрої цієї
цілком буває досить однієї.

20

Та при своїх достоїнствах дружина
себе вважала кращою за всіх,
тож, кинута, була вона повинна
терпіти, щоб не викликати сміх.
Та почуттів ображена людина
не вміє часом стримати своїх.
Тож день і ніч не стомлювалась дбати,
щоб зуха на гарячому впіймати.

21

Нічого в світі легшого немає,
аніж ловити гострих на язик.
Нерідко і розумного, буває,
хапають, бо таїтися не звик.
І той, і той нарешті потрапляє

під горезвісний жінчин черевик,
що завше перетворюється в зброю
для справжнього жіночого розбою.

22

Шкода, що вчені й ввічливі дівчата
одружуються з темними людьми!
Коли вони їх пробують навчати,
тікають з дому, наче від чуми.
Я скромний і до того ж нежонатий —
позбавлений подружньої тюрми.
Скажіть, панове: навіть і щасливі,
під черевиком стогнете не всі ви?

23

Нерідко дон Хосе сварився навіть
з дружиною – ніхто не знав за що.
То, звісно, ґандж, коли чуже цікавить.
Мене це не обходило. Якщо
в мистецтві є така важлива навіть,
яку опанував я, то ніщо
опріч уміння з виглядом невинним
вертати мир посвареним родинам.

24

Надумав якось справу я добрячу —
мирити їх під час подібних чвар,
але не слід втручатися, як бачу,
в незбагнені світи подружніх пар.
Там потерпів я ще одну невдачу,
діставши ще болючіший удар,
коли малий Жуан на мене зверху
помиїв повну вихлюпнув цеберку.

25

З народження малий зробився бісом

і всім давався боляче взнаки,
немов навчали стати чортом лисим
його на власних прикладах батьки.
Приніс би кожен користь і собі сам,
застосувавши віжки чи різки,
або коли б віддав його до школи,
де чортеня не шкодило б ніколи.

26

Жили вони, неначе два шакали,
і навіть не розлучення тоді,
лиш смерті одне одному жадали.
Але, як люди світські, і в біді
помітити нагоди не давали,
що вже це не недавні молоді.
Та запалало враз, як на жаровні,
і вирвалося полум'я назовні.

27

Донна Інеса скликала раптово
до себе цілий натовп лікарів,
щоб ствердили законно й науково,
що в чоловіка розум помутнів.
Коли ж їй не повірили на слово
і зажадали фактів, а не слів,
то мовила, на мученицю схожа:
«Моя вимога – тільки воля Божа!»

28

Був записник до того ж у Інеси
з реєстром чоловікових гріхів —
там зберігались прізвища й адреси
жінок, яким Хосе благоволив.
Її святі подружні інтереси
весь вищий світ обстояти хотів —
хто речником зробився, хто суддею:
всі зайнялися справою цією.

29

Всі твердили: та гляньте їй у вічі!
Та це ж спартанка! Отже, як вони,
простити вправі зради чоловічі
лише, якщо він вернеться з війни.
Не раз була присутня і не двічі,
коли його ганьбили ці пани,
і всі кричали в захваті про неї:
«Яка душа у жінки оцієї!»

30

Байдужість наших друзів у хвилини,
коли прокльони сиплються на нас,
я думаю, вважати ми й повинні
сугубо філософською якраз.
Приємно зберегти чуття невинні
та бажане здійснити водночас!
Виходить, що прокльони ті законні,
якщо не ми мстимося, а сторонні.

31

Тому, коли наклепник до недавніх
ще додає і наклепів нових,
нічого неприродного нема в них.
Брехня – звичайний засіб задля тих,
хто має втіху в брехнях безугавних
і в доданні новіших до старих.
Вони і не здогадуються навіть,
що наклеп нас прикрашує і славить.

32

Отож їх доброзичники мирили
і дальні, і близькі до них колись.
Старалися і родичі щосили,
але мети й вони не домоглись.
Хтось був за те, аби їх розлучили,

хтось, навпаки, аби вони зійшлись.
Коли ж уже погодились експерти,
враз дон Хосе додумався померти.

33

Ця прикра й несподівана подія
і друзів спантеличила, й Інес,
бо, як від них довідався тоді я,
зірвався найцікавіший процес.
Адже була розважитись надія,
а привід враз розвіявся і щез!
І на мерця, який вчинив погано,
посипалися докори й догани.

34

Небіжчик обійшовся без покари,
але було поховано тоді
так само й адвокатські гонорари,
і прецікаві виступи в суді.
Коханки роздаровували чари —
одна попові, ще одна судді,
а лікарі казали, що помер він
від того, що не витримали нерви.

35

Та заслужив і доброго він слова,
хоч правити не міг би за взірець.
Я тверджу так, бо знав його чудово,
а ще тому, що справі тій кінець.
Коли ж грішив небіжчик випадково,
то ось мій справедливий рішенець:
у тому винне тільки виховання,
та й вдача теж – причина не остання.

36

І хоч були значні у нього вади,

він мав також достоїнства значні.
Хай це дарує втіху, бога ради,
і ворогам, і друзям, і мені.
Адже ніхто не дав йому поради,
коли він був, вважай, уже на дні
і вибір мав єдиний – чи померти,
чи по судах тинятися до смерті.

37

Він вмер, не залишивши заповіту,
і власність з рук до рук не передав,
тож Дон Жуан маєтність розмаїту
як юний син його успадкував.
Інесу ж в опікунку знамениту
перетворив закон – поборник прав:
відомо, що дітей опікувати
ніхто не вміє так, як добра мати.

38

От і взялась виховувати сина
вдова найрозумніша серед вдів,
і врахувати все була повинна —
щоб на коні по-лицарськи сидів,
і щоб, коли проб'є його хвилина,
не розгубився в розпалі боїв —
протистояти міг ворожим юрмам,
і монастир жіночий брати штурмом.

39

Їй вчителі корилися в усьому,
і опікунка змушувала їх
Жуанові щепити, як нікому,
мораль в найвищих виявах своїх.
Про сон вона забула і про втому,
аби не перейшли вони поріг
і часом не проскочило єдине —
наука з анатомії людини.

40

Жуан вивчав історію античну
та безліч непотрібних дисциплін,
немов для того тільки, щоб практично
не міг їх застосовувати він.
Інеса пильнувала педантично
і зважувала все з усіх сторін
з надією, що знати він не буде,
як плодяться й розмножуються люди.

41

Цей метод, часто вживаний і нині,
не вдовольняв при вивченні часів,
коли ще розважалися богині
у товаристві фавнів та богів.
Бо як було тлумачити хлопчині
те, що вони без блузок та штанів?
Тож радила Інеса «Одіссею»,
і вчителі погоджувались з нею.

42

Овідій – цей розпусник і гуляка —
стоїть з Анакреоном упритул.
Мораль не схвалить, далебі, ніяка
й того, що витворяв колись Катулл.
Лише Вергілій був не забіяка,
та й в нього є розпусницький намул:
його «Formosum pastor Corydon»'у[45]
святенник не читатиме з амвону.

43

Лукрецій сороміцький та безбожний —
поганий харч для шлунків молодих,
і Ювенал – хоч твір його й не кожний,

[45] «Пастух Коридон до красеня» (латин.).

теж надто вже колючий, як для них.
Одвертістю своєю він спроможний
збентежити і грішних, і святих.
А Марціалові солоні епіграми —
то просто бруд, говорячи між нами.

44

Жуан читав ці твори у виданні,
яке сумлінно звірив видавець
і де місця не зовсім бездоганні
покреслив геть цнотливий олівець.
Проте усі уривки ті погані
дбайливо перенесено в кінець,
де, як дотепно вибрані цитати,
їх кожен міг в додатку прочитати.

45

Це надзвичайно спрощувало справу,
звільняючи від пошуків ловця,
бо, як навмисне, юним на забаву
була вся покидь виставлена ця.
І так воно триватиме по праву,
допоки не поверне на місця
хтось розумніший викреслене знову
і не прикриє виставку чудову.

46

Та й молитовник теж було негоже
давати юнакові: як на зло,
малюнками такими ж слово Боже
у ньому ілюстровано було.
Чи не вважав чудій якийсь, що зможе
словесне ними вирізнити тло?
Отож собі його лишила мати,
щоб іншого Жуанові придбати.

47

Його читати змушували вдома
Євангеліє й житія святих
Фоми, Ієроніма, Хризостома,
і він читав з цікавістю про них.
(До речі, це напевне аксіома,
що серед богоборців запальних
віддати першість треба Августину,
чия «Спокуса» зваблює людину).

48

Вона заборонила й Августина,
і гріх її на себе я беру.
І покоївку в домі через сина
не молоду тримала, а стару.
Була її це тактика єдина,
коли вела ще з чоловіком гру —
цю тактику, щоб клопоту не мати,
я раджу всім жінкам застосувати.

49

І хоч у набожності й благочесті
Жуан і жив, не знаючи біди,
він мужнім ріс і очі мав розверзті,
був красенем і хлопцем хоч куди.
А що перебував на перехресті
між церквою та матір'ю завжди,
то мав тією стежкою, гадаю,
потрапити прямісінько до раю.

50

Отож він спершу гарна був дитина,
як говорив не раз я перед цим,
в дванадцять мати вже була повинна
пишатись навіть підлітком таким.
Щоправда, часом вибухи у сина

траплялися, властиві молодим,
але загал їх легко переносив,
допоки формувався цей філософ.

51

Я з висновком своїм не поспішаю,
бо добре знав Жуанових батьків
і щось розпізнавати, як гадаю,
в людських серцях навчитися зумів.
До того ж я і наміру не маю
по матерях судити про синів,
та й не люблю я злого лихослів'я —
його завжди уникнути умів я.

52

Отож мовчу. І є на те причина.
Скажу лише: якби мені свого
доводилось виховувати сина,
я б день і ніч не змушував його
читати катехізис, і дитина
пішла б до школи вчитися того,
чого навчився я в її гостинних
і пам'ятних мені до скону стінах.

53

Учитись там! Хвалитися не стану.
Та й не вернуть минулого назад!
Не вводитиму грецькою в оману —
її забув я зовсім… Verbum sat![46]
Хоч сам здобув освіту я й погану,
та все-таки, я думаю, хлоп'ят
не так потрібно нині научати,
як Дон Жуана научала мати.

[46] Мовленого досить! (Латин.)

54

В шістнадцять літ він гарний був до біса,
стрункий і худорлявий, наче паж,
хоч не такий, як пажі ті, гульвіса.
Та входила завжди Інеса в раж,
коли його якась потвора лиса
дорослим називала – терпла аж.
Бо передчасність, як вважала ненька,
великий ґандж і хиба чималенька.

55

Були у неї друзі бездоганні,
та Джулія трояндою цвіла,
і – ні! – не поступилася б Діані.
Краса її природною була,
як пас Венери, сіль, що в океані,
чи Купідонів лук або стріла.
Хоч порівняння, котрих уживаю,
вже досить заяложені, я знаю.

56

Очей її блискучість і принаду
їй мавританська кров передала.
(В Іспанії вважають це за ваду,
хоч в тім провина Джулії мала).
Як Боабділ, лишаючи Гранаду,
до Африки тікав не спроквола,
в Іспанії лишилась прабабуся, —
чи справа в ній, сказати не беруся.

57

Її з якимсь гідальго одружили,
коли настав одружуватись строк.
Йому б, напевне, предки не простили
такий зухвалий і ганебний крок —
самі вони старалися щосили

лише племінниць брати і тіток,
хоч всім відомо – шлюб такого роду
здебільшого погіршує породу.

58

Цих двоє перемішувачів крові,
хоч і були батькам, як в серце ніж,
та хлопчики пішли від них здорові,
дівчатка не потворні, як раніш.
Обставини, щоправда, випадкові
нащадків їм давали впереміш:
я навіть чув, що жінка та зухвала
частенько незаконних дарувала.

59

Що б не було, родина розрослася.
Минали покоління, линув час,
з'явився син, а в цього лоботряса,
звичайно, рід так само не загас,
і народилась Джулія – окраса
родини, що тепер цікавить нас, —
як мати, чиста й гарна, і так само ж
у двадцять три устигла вийти заміж.

60

Вона напрочуд гарні мала очі
(я сон завжди втрачаю від таких!),
ввижалось – зір той виказати хоче
не гнів, а шал сподівань запальних.
Коли ж уста всміхалися дівочі,
от-от, здавалось, вивержеться з них
огонь жаги – якби свідома сила
його велінням волі не гасила.

61

Її волосся темне, мовби туча,

облямувало високо чоло,
шовкові брови, темні та блискучі,
як дві веселки вигнуто було,
уста рожеві та небалакучі —
все це іспанське сонце їй дало.
Ставна на зріст. (А я – чому не знаю —
малих на зріст жінок не полюбляю.)

62

Її посватав чоловік самітний,
якому вже минуло п'ятдесят.
Та у жінок звичай тепер новітній
і змога є купюру розмінять,
щоб, коли муж твій п'ятдесятилітній,
було їх краще два по двадцять п'ять.
Та є у мене твердити причини,
що й тридцять – непогано для мужчини.

63

Усе це прикро. Але як на мене,
то винна тільки сонця сухозлоть.
Його проміння дике і шалене
розпалює і труїть нашу плоть.
І навіть піст і бдіння цілоденне
не в силі хіть ганебну побороть.
На Півдні кожен легше піддається
всьому тому, що любощами зветься!

64

Щасливі люди Півночі святої,
де править доброчесність золота!
Моральні там підтримує устої
мороз, що грішні душі огорта.
(Себе в обіймах стужі крижаної
змиряв святий Антоній неспроста!)
Там за розпусту встановили мито
і мають суддям грішники платити.

65

В Альфонсо ще була краса і сила,
та Джулія і в пестощах своїх
його лише терпіла – не любила.
Немало є на світі пар, що їх
буденщина об'єднує безкрила,
бо дуже мало спільного у них.
Альфонсо ревнував, але нікому
признатись не насмілився б у тому.

66

Хтозна чому, та Джулія дружила
з Інесою – неначе завдяки
тому, що хоч їх дещо і різнило,
обох єднали де в чому смаки.
Базіки теревенили щосили,
неначебто ще в молоді роки
Інеса при Альфонсові, бувало,
про стриманість сувору забувала.

67

Уся Севілья тільки те і чула:
цей флірт триває, судячи з ознак!
І Джулію Інеса пригорнула —
не розіллєш водою їх ніяк.
Альфонсо був у захваті: мамула
його хороший схвалювала смак!
Та хоч плітки і ширились зухвалі,
Інеса їх спростовувала й далі.

68

Чи Джулія прочула власним вухом,
чи просто здогадатися змогла,
не знаю… Ані словом, ані рухом
вона того відчути не дала.
Можливо, що не відала і духом

або цілком байдужою була…
Коли ж від світу крилася й таїла,
то, визнаю, – робила це уміло.

69

Якщо лише тринадцятий хлопчині,
а жінці вже не менше двадцяти,
за ласки їхні чисті і невинні
не можна їм, звичайно, доректи.
Та двадцять три вже їй минуло нині,
і встиг Жуан шістнадцяти дійти…
За кілька літ міняються на диво
взаємини – на Півдні особливо.

70

Та байдуже, яка тому причина,
а ніжність ласки їхньої – не та.
Зробився соромливішим хлопчина,
а жінка часто очі одверта…
Вона вже розуміти все повинна,
та не такі Жуанові літа:
він уявити наслідки не в силі,
як сухопутник – океанські хвилі.

71

А Джулія і в стриманості ніжна —
ледь-ледь його торкнеться і тремтить.
І хоч уже доросла і заміжня,
в очах небесна хилиться блакить…
Коли ж рука Жуанова й недвижна
її руки торкнеться мимохіть,
в душі його здіймаються флюїди
не менші, ніж від палички Арміди.

72

І відтепер, коли його стрічала,

вже усміхом обличчя не цвіло, —
її печаль і туга небувала
ставала більше схожа на тепло.
І те, що зір свій Джулія ховала,
ознакою зневаги не було:
лукавство у закоханих безкрає —
воно їх прикидатися навчає.

73

Та пристрасть – як її ти не приховуй,
вона ще дужче в тьмі палахкотить.
Так само неба колір загадковий
віщує грім, а не ясну блакить.
А почуття – хоч в стіни замуровуй,
вони проникнуть і несамохіть,
бо машкара – то прикриття погане,
крізь неї швидко істина прогляне.

74

Тим видаються глибшими зітхання,
чим глибше ти їх хочеш затаїть,
і тим солодші свідчення кохання,
чим важче їх в очах перехопить.
І дрож перед розлукою останній,
і зустрічі вичікувана мить —
все це прикмети ніжної любові,
що їх впізнати важко юнакові.

75

Лихий кінець відчувши в перспективі
і знаючи, до чого справа йде,
гонила мрії Джулія звабливі
і гамувала серце молоде.
Молилася вона Пречистій Діві —
мовляв, нехай Господь не доведе,
а потім довго радилася з нею,
в жіночих справах кращим судією.

76

Вона клялась не бачити Жуана,
а полетіла в гості до Інес.
Хвала Пречистій Діві полум'яна:
на щастя, він прогулювався десь!
Та хтось іде… Рятуй, небесна панно!
Чи не Жуан? – Даремно смієтесь:
того разу, здається, Божа Мати
її не спромоглася врятувати…

77

Кінець кінцем вона собі поклала,
що страх – то недостойність і ганьба,
що тільки гордість все перемагала
і, отже, переможе. Та хіба
вона пильніш про декого не дбала
і з почуттям сестри, а не раба,
не ставилась ніколи до особи,
яка їй більш за інших до вподоби?!

78

Та коли б хтось, скажімо, перед шлюбом
їй, як коханець, був би до душі,
то доброчесна жінка навіть з любим
не переступить певної межі!
Коли б він навіть виявився грубим,
йому сказати можна: ми чужі! —
поклавши край нахабнику тим самим.
…Ось тактика, яку я раджу дамам.

79

До того ж чи на світі вже немає
кохання платонічного… з яким
свята чи літня літнього кохає,
лиш почуття поділюючи з ним?
Так Джулія, закохана без краю,

казала, грішне сплутавши з святим.
Я їй так само радив би цей засіб,
і від спокус вона убереглася б.

80

Така любов – погоджуюсь – цнотлива.
Цілують ручку, а тоді уста…
Зі мною не було такого дива.
Але попереджають неспроста,
що це межа і начебто важлива,
бо з дальшого вже злочин вироста.
Тож хай уникнуть вас пекельні муки!
Я попередив і вмиваю руки.

81

Отож любов не плотська та безсила,
яка не вразить і не потрясе, —
кохання, котре дасть людині крила,
навчить і душу в небо вознесе! —
так Джулія для себе встановила
щодо Жуана, ладного на все.
Але чого любов навчити мала?
Та Джулія й сама того не знала…

82

Збадьорена й захищена бронею
свідомості своєї чистоти,
упевнилася Джулія, що з нею
жаданого їй вдасться досягти.
Отож над поведінкою своєю
відкинула контроль – і до мети.
Чи наміри здійснились благородні,
ми з вами ще побачимо сьогодні.

83

Цей план їй здався чистим і невинним.

Взаємини з хлопчиськом не могли
подати харч пересудам і кпинам.
Але якби плетухи й завели,
то чиста совість з спокоєм невпинним
зневагою б на те відповіли.
Так, чисту совість мавши до могили,
і християни християн палили.

84

Якби, скажімо… О, помилуй боже!
якби раптово з мужем сталось щось…
І все-таки усяке ж статись може,
тож припущу цю думку inter nos[47].
(Тут entre nous[48] було б ужити гоже,
бо все це їй французькою верзлось,
але тоді, така неоцінима,
пропала б у моєму вірші рима).

85

І все-таки вона це уявила:
Жуан уже дорослий і змужнів,
вона – вдова, до того ж дуже мила…
Хай через кілька років, а не днів.
Набув би повноти душі та тіла,
то й у коханні більше б розумів…
В коханні серафима молодого,
що перед цим говорено про нього.

86

Та досить вже про Джулію. Пора вже
поволі й до Жуана перейти.
Що коїлося в серці не добравши,
він, як Медея, рано розцвісти
зумів, але, розгублений, не знав ще,
якої досягнути висоти
змогла у ньому пристрасть, що безкрає

[47] Між нами (латин.).
[48] Між нами (фр.).

чоловікам блаженство обіцяє.

87

Розгублений, Жуан тікав до гаю,
блукав блідий і стомлений з лиця,
і, самоти шукаючи з відчаю,
не знав, що значить стомленість оця.
Що ж, самоту і сам я полюбляю,
та самоту султана – не ченця.
І ліс люблю – не з гротом поокремим,
а краще, так би мовити, з гаремом.

88

Поет сказав чудово: «О кохання!
Лиш в захваті й безпеці настає
у пристрасті почате царювання
безмежне та божественне твоє!»
Не ставитиму зайвих запитань я,
і все-таки одне у мене є:
як поєднати з захватом безпеку,
таку від нього рисами далеку?

89

Поет в рядках, що ви їх прочитали,
в свідомості усіх лишивши слід,
жадав, щоб люди клопоту не мали —
і тільки так їх розуміти слід.
Він не хотів, щоб марно турбували,
коли він любить або їсть обід.
Що ж до безпеки… Раджу вам до хати
лише певніше двері замикати.

90

Жуан блукав над берегом у тиші,
в журбі й сум’ятті падав на траву…
В таких місцях поет поему пише

або сюжети бачить наяву.
Тут і читати створене зручніше.
Проте я застереження вживу:
якщо не Вордсворт виростив ті квіти
і можна щось у творі зрозуміти.

91

Він так поринув у свої глибини
(не Вордсворт, а Жуан), що самота
зняла душевний біль до половини.
Та він не знав, що пристрасність ота
і хижа спрага значити повинна,
і, на свої не зваживши літа,
зробився метафізиком побожним —
цілком, здається, Колріджу тотожним.

92

Він розпочав про всесвіт міркувати,
про зорі та вогонь, як Прометей,
про землетруси та аеростати,
про війни й анатомію людей, —
про все, що заважає нам пізнати
великий світ непізнаний оцей,
і врешті, захлинувшись від любові, —
про очі донни Джулії чудові.

93

У тому, хто думки такі плекає,
глибокодумність, а не простоту
завжди мудрець досвідчений вбачає.
Та в людях, що їх ловлять на льоту,
нічого, крім базікання, немає.
Але ж юнак – яку він мав мету?
Було від філософії тут мало:
він ріс – змужніння роль відігравало.

94

Замислювався він над буйством квітів,
над голосом вітрів… А як коли
і про богинь, які до фаворитів
спускалися і смертними були.
Та батько-Час його найбільше нітив:
минув, неначе лезом відтяли,
і знову завдяки його химері
Жуан спізнився нині до вечері!

95

Він розгортав Боскана й Гарсіласо,
і обіймало раптом відчуття,
що до небес душа його знялася
і вже нема на землю вороття.
Містичної поезії окраса —
здіймали книги ті серцебиття
і, як в казках шановної бабусі,
зчиняли бурю, як при землетрусі.

96

Отак у спробах явне зрозуміти
минали дні Жуанові в гаю.
А бракувало серця, щоб любити,
грудей, на котрі голову свою
розчулено він міг би похилити —
отих єдиних в цілому краю,
і ще чогось, чого не називаю,
тому що за потрібне не вважаю.

97

Цей настрій хворобливий, як нірвана,
вже Джулія помітила. Проте
предивно, що Інеса до Жуана
і словом не обмовилась про те.
Чому? Бо спостережливість погана?

Чи правило любила золоте,
яке велить, щоб за синами мати
гріхів не поспішала помічати?

98

Адже й таке на практиці буває —
мовчить і чоловік, коли межу
його дружина з кимсь переступає,
вторгаючись у царину чужу…
(Яка при цьому заповідь страждає?
Не знаю точно, отже, не скажу.)
В таких випадках – тільки мовить слово,
не до ладу воно обов'язково.

99

Чоловіки швидкі на підозріння,
та поціляють не в стрілецький круг, —
той, в чий город би слід жбурнуть каміння,
здебільшого поводиться, як друг.
І не своє стрілецьке неуміння
кленуть, зазнавши кпинів і наруг,
і не своє вважають глупство винним,
а ґандж, властивий друзям і дружинам.

100

Бувають і батьки короткозорі,
хоч кожен пильно стежить, наче рись.
І враз німіють в розпачі та горі:
сини з дівками ділися кудись!
Зламались плани точні та суворі,
хто в тому винен – свари піднялись…
Матуся плаче, батечко зітхає
та спадкоємців власних проклинає…

101

Але Інеса – не сліпий мужчина:

все помічала, стежила, як тать.
Тож слід гадати, що була причина
Жуанових спокус не помічать.
Хотіла ще довиховати сина?
Або урок Альфонсові подать? —
мовляв, у тому саме і біда вся,
що на дружину надто покладався?

102

Одного дня, улітку… Слід сказати,
що літо – найпідступніша пора,
як і весна, звичайно, коли грати
кров починає в жилах і стара.
І в тому тільки сонце винувате —
його зваблива і лукава гра.
Коти шаліють в березні. А в травні —
і господині їхні достославні.

103

Дванадцятого червня… (Точні числа —
а я люблю вживати саме їх —
це станції, де доля наша кисла
міняє коней змилених своїх.
Над царствами й народами нависла,
летить вона й лишає, як на сміх,
лише хисткі надії на чудове,
що їх нам обіцяють богослови.)

104

Дванадцятого червня, пів на сьому
(або о сьомій), в сутінках густих
вона сиділа в гроті, у якому,
либонь, ховались гурії. (Про них
і Магомет згадав, а ще по тому —
і Мур-Анакреон в рядках палких.
Хай ліра їхня славиться й трофеї,
що їх вони одержали за неї!)

105

Вона сиділа не сама – з Жуаном.
Не знаю, хто і як це влаштував.
Та вгадувати ми того не станем.
Коли зійшлися – і не для забав —
удвох і кожне з личком непоганим,
заплющитись найкраще, я б сказав.
Але, на жаль, заплющуються рідко,
коли при світлі місячному видко…

106

А Джулія цвіла, немов жоржина —
пашіли щоки, повнились уста.
І не вважала Джулія, що винна…
О, як слабкий в коханні вироста,
а дужий раптом слабшає зневинна!
І нітиться розважливість пуста,
і схоже, що злітаєте до зір ви,
хоч саме й наближаєтесь до прірви.

107

Вона плекала думи безтурботні
про те, що і Жуан іще юнак
і що й саму її спокуси жодні
ніколи ще не звабили… Однак
згадала, що Альфонсові – півсотні,
а, як відомо, це поганий знак,
бо цифра ця не до вподоби жінці,
хіба що – коли йдеться про червінці.

108

«Я вже казав вам п’ятдесят разів» —
так гнівна починається догана.
«У віршах цих по п’ятдесят рядків» —
це означає (звістка препогана!),
що вам поет читати їх схотів.

У п’ятдесят – любов не бездоганна,
хоча її відомий сурогат
купити можна теж за п’ятдесят.

109

Але Альфонсо Джулія любила
і чесною дружиною була —
примусити б її ніяка сила
подружню честь зганьбити не могла.
І певна в тому, Джулія премила
правицю Дон Жуанову взяла:
і треба ж так невдало помилиться —
здалося їй, що це її правиця!

110

Так само несподівано щокою
відчула і руки його тепло.
А зір пашів цнотливістю такою,
що й вгамувати сили не було.
Дарма Інеси, повне неспокою,
передчуття цих двох не розвело!
Чи, може, хибним виявився засіб?
Моя матуся так не повелася б.

111

У нього очі сяяли незвично,
немов благали: «Дужче потискай!»
І потиск був, звичайно, платонічний…
Вона б від нього, як велить звичай,
негайно відсахнулася велично,
як од змії отруйної – і край,
якби підозрівала, що дружина
поводитись так з іншим не повинна.

112

Жуан вчинив, як з радісного дива

і ви вчинили б, я гадаю, теж —
припав до ручки вдячно і поштиво,
і знітився, мов крикнув: «Не бентеж!»
Кохання спершу діє соромливо…
Та знітилась і Джулія. Але ж
долала не душі несамовитість,
а страх, що голос зірветься і видасть.

113

А місяць звис і з темряви нічної
палав огнем диявольських натхнень.
Під ним не всидиш в тиші та спокої,
бо голова – неначе п’яна впень.
За дві години ночі отакої
накоїш більше, як за довгий день…
І як при цьому вигляд немовляти
наш баламут спромігся зберігати!

114

Цей дивний час спокîю чарівного
тамує звабу в схованках своїх —
байдужим не лишає він нікого
і самовлади позбавляє всіх.
Сліпуче срібло променя нічного
вселяє млость солодку, наче гріх,
і почуття, які хвилюють душу,
назвати незбагненними я мушу.

115

Біля Жуана Джулія тремтіла,
його відчувши руку на собі.
Неначе і пручалася невміло,
але не вивільнялась в боротьбі.
А потім… Потім, хоч і не хотіла…
Та краще вже мовчати, далебі!
Я каюся і червонію знову —
дарма і розпочав про це розмову.

116

Платоне! О вигаднику й фантасте!
З підмогою своєї маячні
та спроб на людство вплинути зубасте
дорогу ти, як видиться мені,
зумів до аморальності прокласти
прямішу, ніж поети визначні.
Ти шарлатан, наївний, як малятко,
чи сват і звідник – в кращому випадку.

117

А Джулія могла лише стогнати —
для каяття забракло навіть слів.
Кохання та помірність поєднати
ніхто в житті, здається, ще не вмів.
Вона і відсіч пробувала дати
допоки мозок не потуманів,
і поступатись почала – відколи
«нізащо» прошептала і «ніколи».

118

Його величність Ксеркс винагороду,
як твердять люди, обіцяв тому,
хто, замість всім відомих, насолоду
незнану досі винайде йому.
Я ж до відомих схильність маю зроду
та ще й в помірних дозах. І тому,
радіючи з дарів земного раю,
на небесах нового не шукаю.

119

О насолодо! Знаємо чудово,
що ти погибель наша! Я даю
завжди собі весною чесне слово,
що поведінку виправлю свою.
Та навесні повторюється знову

все те, що душу зваблює мою…
І все-таки, якщо знайду підтримку,
я досягну мети своєї взимку.

120

А зараз Муза змушена, як бачу,
зректися планомірної ходи.
А ти вже не обурюйся, читачу,
цнотливіший за неї, як завжди.
Це – поетична вільність. Що я втрачу
у викладі роману, – сам суди.
Я щиро перепрошую, бо дуже
шаную Арістотеля, мій друже.

121

Довільність ця потрібна задля того,
щоб уявити місяці, коли
герої вдвох від червня золотого
без нас до листопада прожили.
Тепер точніші числа ні до чого,
бо далі вже події попливли
без ладу в хронології: як видко,
календаря дотримувались рідко.

122

Та нам той червень варто пам’ятати.
Приємно, коли день уже завмер
і загортає ніч у темні шати
канал, де пропливає гондольєр;
приємно, коли небо осявати
виходять зорі з неосяжних сфер,
а вранці сяє райдуга над нами,
подібна до золоченої брами;

123

приємно чути пса свого вищання,

до рідних повертаючись домів;
приємно в миті зустрічі й прощання
пізнати зір, що запалахкотів;
приємні – жайвір, що співає зрання,
дзвін ручая та зелень берегів;
пісні дівчат нас тішать молодечі,
дзижчання бджіл та гомони малечі.

124

Чудовий час збирання винограду,
коли п'янкий тече на землю сік;
приємно, з міста їдучи, розраду
знайти в селі, до котрого утік;
плекає скнара зîлота принаду,
подовжує батькам дитина вік;
нас тішить помста (особливо жінці),
грабіж – солдатів, моряків – червінці.

125

Приємно спадок добрий діставати,
коли раптово дядечко помер,
та ще коли нам дня того чекати
багато літ доводиться тепер!
Не хочуть старигани помирати,
пускати в сейф і до високих сфер,
а поки жив той дядечко та хворів,
ми вже в лабетах клятих кредиторів…

126

Приємно заслужити нагороду
чи віршами, чи кров'ю – все одно;
приємно з другом впасти у незгоду,
коли вже він набрид тобі давно.
Вино чи ель приємніші за воду;
заступництво – приємне і воно;
приємні стіни батькової хати,
хоч ти й почав уже їх забувати.

127

Та перша мить кохання молодого
в сто крат миліша й радісніша нам,
і не забути захвату отого,
як не забув гріха свого Адам.
Солодкий плід! На світі після нього
нема чого згадати юнакам —
і Прометей, проміння вкравши Боже,
уяви полонити вже не може.

128

Людина – найхимерніша істота:
досвідченій в мистецтвах дотепер,
досліджувати нині їй охота!
Наш вік, до того ж, схильний до химер,
відкрив кумедним витівкам ворота
у межах різних галузей і сфер.
Тож починали б з правди! А не вдасться,
тоді в облуді спробували б щастя.

129

Яких лише цей вік в лиху годину
нам винаходів спірних не приніс!
Той винайшов для людства гільйотину,
той для безносих —паперовий ніс,
той – засіб переламувати спину,
той – ліки, щоб хребет міцнів і ріс,
той з віспою боровся, від корови
бацили в тіло вводячи здорове!

130

Як твердять, нас в полон картопля візьме —
я чув, що з неї хліб уже печуть;
кривляються мерці від гальванізму,
неначе віри в смерть свою не ймуть;
А скільки нині маємо вже скрізь ми

машин, які і шиють нам, і тчуть!
Здолали віспу, та коли б до гроба
не довела нова якась хвороба…

131

Хвороба ця з Америки неначе,
то хай би поверталася назад:
там збільшилось населення – тим паче
в країні тій навести міг би лад
помір, який поставив би, одначе,
її з цивілізованими в ряд.
Проте ще більше для американців
страшна зараза наших псевдопранців.

132

Наш вік – це час кмітливості людської,
і винайшов, стараючись чимдуж,
він досить патентованої зброї
для вбивства тіла і спасіння душ.
Є лампи вже конструкції нової —
світи, лиш настанови не поруш.
Немає в тому лиха і малого,
якщо рівняти з лихом Ватерлоо.

133

Феноменальна у людей природа:
для них у світі завше, як на сміх,
смертельний гріх – найбільша насолода,
а насолода – то смертельний гріх!
Одних чарують гроші, інших врода,
кохання, сяйво успіхів своїх…
Та всі хисткі і звивисті доріжки
не віддалять від смерті анітрішки.

134

А потім що? Та хто зна! Вже не рано.

Тож на добраніч. Час уже мені
вертатись до початого роману.
Вже листопад хмурнішав у вікні,
коротшав день, з вечірнього туману
гора в снігу біліла вдалині.
Гуло в затоці, хвилями обнятій,
а сонце скромно гаснуло о п'ятій.

135

Як твердить сторож, хмари пелехаті
заткали ніч – ні місяця, ні зір.
Довкіл вогню сиділи люди в хаті.
Люблю і я вогонь той з давніх пір —
камін, цвіркун, балакуни затяті,
серед яких ні хмурих, ні зневір.
І, щоб, як кажуть, нас минули свари,
до цього ще й шампанське та омари.

136

Пробила північ. Джулія збиралась
уже лягати в ліжко, та за мить
в будинку враз такий здійнявся галас,
що навіть мертвих міг би розбудить,
якби вони в книжках не прокидались,
коли сюжет ожити їм велить.
Хтось грюкає, вигукує і кличе:
«Прокиньтесь, донно Джуліє! Та швидше!»

137

«Відкрийте! Слово честі, я не винна!
Я стежила, невидима ніким!
Там дон Альфонсо й ціла половина
Севільї йде озброєна за ним!
Яка ганьба! Лише одна хвилина,
і пан увійде з натовпом отим.
Нехай ваш гість вистрибує до саду:
не високо, до того ж не з фасаду!»

138

І ось Альфонсо справді у кімнаті,
а з ним при зброї душ із двадцять п’ять.
Усі вони, як водиться, жонаті,
і сон жінок не звикли шанувать,
та ще коли дружини заповзяті
лоби їм полюбляють прикрашать.
Заразливе ж бо зрадництво жіноче:
прости одній, грішити інша схоче!

139

Не знаю, звідки все те узялося —
і підозріння, й вихватка оця.
Коли у мужа сиве вже волосся,
йому таке, либонь, не до лиця.
Чи гарно, коли тільки щось здалося,
тягти до спальні дурня й мудреця,
щоб інші пересвідчились у тому,
від чого страшно робиться й самому!

140

Нещасна й сонна Джулія ридала.
А тут іще, з’явившись, як мана,
служниця і досвідчена, й бувала
доводячи, що спала тут вона,
і друге простирадло геть зібгала:
мовляв, дивіться – пані не одна.
Пощо була ця вигадка новітня,
що пані й справді спала не самітня?!

141

Відтак вони – і покоївка, й пані,
яких і страх, і сором опосів,
вляглися поруч, наче у чеканні
удару з боку лютих ворогів.
Отак жінки, буває, на світанні

з пивниці ждуть своїх чоловіків,
а ті белькочуть, зборюючи втому:
«Усі ще п'ють, а ми пішли додому».

142

Та Джулія за мить опам'яталась
і крикнула: «Альфонсо! Боже мій!
Що сталося? Навіщо я дісталась,
ще молода, потворі отакій?!
Що означає напад цей і галас?
Чи ви не п'яні часом? То мерщій,
коли не довіряєте, шукайте!»
А він: «І обшукаю, так і знайте!»

143

Перекопали шафи й гардероби —
шукав і він, шукали і вони.
Знайшли усе, що в дамської особи
для туалету служить з давнини —
обручки і намисто, і оздоби,
білизну для зими і для весни…
Кололи шафи шпагами зухвало
і меблів передряпали чимало.

144

Під ліжко дуже пильно зазирали
і там накрите кришкою знайшли…
все рівно що… не те, чого шукали.
Віконниці розкрили: як коли
сліди необережно залишали
на клумбах чоловічі закабли.
Чомусь не турбувало їх нітрішки,
що зовсім не обшукували ліжко!

145

А язичок у Джулії тим часом

ані на мить єдину не вгавав.
«Шукайте! – до образ жіночих ласим
вона волала. – Бог мене скарав,
на лихо одруживши з цим матрацом!
Та зараз він терпець мені урвав.
Коли ще суд існує, я покину
цей дім, що був мені за домовину!

146

Так, дон Альфонсо, ви мені віднині
не чоловік… якщо ви ним були!
Чи личить так поводитись людині?
Ви ж п’ять чи шість десятків прожили!
Ви шанувати честь мою повинні,
а ви її ганьбити почали.
Як сміли ви подумати, що зможу
я зважитись на річ таку негожу?!

147

Чи прав своїх зреклася я назавше,
глухого, як березовий кілок,
духівника столітнього обравши,
для того, щоб дістати цей урок?
А він завжди захоплено казав же,
що я найдоброчесніша з жінок!
Що я заміжня, – це для нього диво.
О, як же засмутиться він жахливо!..

148

Чи залицяльників під час кориди
відштовхувала я завжди на те?
Лише в театр ходила й на обіди,
або до церкви на Різдво святе!
Вдавала я, що варті всі огиди,
а ви отак борги віддаєте?
Та граф О’Ріллі – цей герой Алжиру
жалівся, що сувора я надміру!

149

А той співак з Італії – Каццані,
що склав для мене стільки серенад!
А друг його – славетний Корніані,
що божеволів од моїх принад!
А всі англійці, турки, росіяни —
ніхто в мені не бачив жодних вад.
Лорд Коффіхауз так запив шалено,
що дуба дав з прихильності до мене!

150

І герцог Айкр, і дон Фернандо Нуньєс
біля моїх принижувались ніг.
А ви? Хіба порядний опікунець
з дружиною так повестися б міг?
Спасибі, що принаймні ви у цю ніч
пустити в хід не зважились батіг!
Якими виглядаєте смішними
ви з шпагою й пістолями своїми!

151

То ось чому поїздку з прокурором
ви термінову вигадали вдвох!
Користолюбець з виглядом суворим,
це, мабуть, він здійняв переполох.
Мовчить… Йому виправдуватись сором…
Либонь, язик до щелепи присох.
Ні, він не дбав про друга дорогого —
ми з вами правдолюбцям ні до чого.

152

Коли з’явився він, щоб акт складати, —
будь ласка, не соромтеся, пишіть!
Я можу вам перо й чорнило дати,
вигадуйте провини самохіть!
Та шпигунів гоніть негайно з хати —

служниця ось роздягнена стоїть!»
Тим часом дівка в розпалі шепоче:
«Коли б могла їм видряпати очі!»

153

«Хоч стовбула переверніть шухляди!
Ось шафа – обійдіть з усіх боків.
А ось камін – найкраще від громади
сховатись там – він майже догорів.
А я посплю. Благаю бога ради
поводитись тихіше шукачів.
Коли добро те знайдете чудове,
то покажіть мені його, панове.

154

До речі, після вашої навали,
коли ви розбудили весь квартал,
скажіть хоча б, кого ви тут шукали,
хто спричинив увесь оцей скандал?
Як звуть його? Чи особисто знали?
Чи здатний він служить за ідеал?
Якщо вже честь поставлено на карту,
то знати слід, чи справа риску варта.

155

Не поспішайте тільки убивати,
якщо сивин устиг він досягти.
Та й чоловік не має ревнувати —
адже йому нема ще й тридцяти!
Не думала моя покійна мати,
що в світі є такі, як ви, кати…
Я плачу, хоч нема такої звички.
Антоніє, подай мені водички.

156

Можливо, ви ревнуєте до неї —

бо спали ми з Антонією вдвох,
коли ввійшли до спальні ви цієї
і здійняли такий переполох?
Прошу – як знов з'явитись надихне і
благословить вас іншим разом Бог,
то попередьте, воїни чудові,
щоб ми були прийняти вас готові.

157

Ну, от і все я вам сказала зразу.
І знайте, як уміє в глибині
невинне серце зносити образу,
яку й назвати соромно мені.
Нехай тепер лікує вас від сказу
сумління, вчинки судячи сумні.
Бог покарає вас за цю провину.
Антоніє, подай мені хустину!»

158

Вона замовкла й на подушку впала,
бліда, в сльозах гарячих і рясних —
мов небо, котре хмарами заткало,
а дощ січе у блисках вогняних.
Волосся, плечі криючи недбало,
темніло чорним розсипом на них,
уста тремтіли, й серце стугоніло,
і віддихи її стрясали тіло.

159

Лице Альфонсо соромом залито.
Антонія тим часом, наче змій,
ходила, позираючи сердито
на пана й супровід його сумний.
Лиш прокурор всміхався гордовито,
кохаючись у певності своїй:
він добре знав – якщо в родині свара,
то буде й суд, а, отже, і покара.

160

Задерши ніс, примружуючи вічка,
він вже до всього втратив інтерес.
Його лише оживлювала звичка
затіювати вигідний процес.
Зібрати факти – справа невеличка:
збере, хоч огризайся, наче пес.
І показання знайдуться, і свідки,
хоч би й взялись вони не знати звідки.

161

Альфонсо ж, опустивши очі долу,
стояв, неначе геть осоловів:
образивши дружину напівголу,
він обшуком нічого не довів.
Що міг вписати він до протоколу,
крім справедливих Джуліїних слів,
що з уст її обурено і строго,
мов те каміння, сипались на нього?

162

Немов пощади просячи у неї,
Альфонсо щось промимрив незначне.
Вона ж з-під хустки скиглила своєї, —
гляди, от-от істерику почне,
тремтіла, мов пелюстка орхідеї,
нещастя проклинаючи нічне,
мов та жона Іова. І жахлива
постала перед доном перспектива.

163

В безсилому він мимрив намаганні
і покоївки ледь почув слова:
«Ідіть, якщо ви хочете, щоб пані
кінець кінцем лишилася жива!»
«Бодай її!» – лайнувся він востаннє,

і щоб не сталось гіршого, бува,
подався геть, як дівчина зухвала
поважному невдасі наказала.

164

Пішли слідом і «posse comitatus»[49], —
усі ті свідки, котрих він привів.
Лиш прокурор, що прагнув розібратись
у діях, що Альфонсо їх вчинив,
не поспішав з кімнати забиратись
і ґулею на лобі заплатив,
коли услід їм дівка невмолима
іспересердя хряпнула дверима.

165

І зразу ж… раптом… О ганьба та сором!
Подібного й уява не знесе…
Чи буде світ завжди на очі хворим?
Таж доброчесність жінці над усе!
Отож лиш двері з гуркотом суворим
гойднулися, мов трясця їх трясе,
враз Дон Жуан прожогом, наче кішка,
блідий від страху, вискочив із ліжка!

166

Не розумію, де він там сховався.
Гнучкий, він міг скрутитися в клубок.
Я б не жалів, якби він там зостався,
а не лише від переляку змок.
Приємніше, як я переконався,
вмирати поміж двох таких жінок,
ніж пурхнути ураз в небесні сфери,
мов Кларенс, з бочки доброї мадери!

[49] Загін для придушення бунту (латин.).

167

Я б не жалів його, бо хлопець щойно
вчинив тяжкий і непрощенний гріх.
В шістнадцять літ вражає він незгойно.
В такому віці злочинів своїх
сумлінням виміряти недостойно.
Це в шістдесят, пригадуючи їх,
ми мріємо, аби чорти запеклі
вагу їм трохи зменшили у пеклі.

168

Та цю пригоду добре пояснили
усім відомі хроніки старі:
як цар Давид постарів, відмінили
пігулки та мікстури лікарі
і прописали, щоб додати сили,
йому гарненьку жінку до зорі.
Але Давида оживила люба,
а Дон Жуан ледь-ледь не врізав дуба…

169

Та що було робити їм? Щомиті
міг дон Альфонсо знову увійти.
Всі звивини у мозку перериті
були уже в Антонії. Знайти
вона не вміла засоби невжиті —
як Джулії безпеки досягти.
А Джулія мовчала і з нестями
до Дон Жуана тислася устами.

170

Уста злилися врешті і, розкуті,
знов їхні почуття сягнули меж.
Була готова пристрасть спалахнути,
і небезпеку нехтуючи теж.
«Та годі пустувати, шалапути!» —

лайнула їх Антонія. Та все ж
всміхнулася, хоч трохи й сухувато:
«Найкраще в шафі красеня сховати.

171

Тож відкладіть-бо гру свою дитячу
та в руки хоч на мить себе візьміть!
Що вийде з цього, я чудово бачу:
все це скінчиться кров'ю мимохіть.
Ви помрете, а я роботу втрачу,
а пані честь жіночу заплямить!
І все це через милу вашу пику…
Не регочіться! І поменше крику!

172

Нехай би він хоч справжній був мужчина…
(Ховайтеся ж!), хоч років тридцяти.
Дивуюся з вас, пані: це ж дитина!
(Та й дон Альфонсо може увійти!)
Ну ось: замкнулись в шафі… Молодчина!
А далі що? О, господи прости!
(Ви ж, Дон Жуане, не озвіться звідти!
Та ще вночі не здумайте хропіти!)».

173

Тепер, після тривалого вагання
Альфонсо вже без почту увійшов
і покоївки припинив повчання,
що становили сенс її розмов.
Він їй сказав: «Ідіть, пора не рання».
І за таких невигідних умов
Антонія досвідчена і д[3]йшла
взяла свою свічу і тихо вийшла.

174

І ось, сум'яття борючи безкрає,

Альфонсо розпочав свій монолог:
підстав для перепрошень він не має,
хоч засудив свій вчинок – бачить Бог.
Та є причини – він їх приховає,
чому здійнявся цей переполох…
Він нітився, і фраза його кожна
заплутана була й пустопорожня.

175

Та Джулія мовчала, хоч готова
була у неї відповідь. Проте
ви всі, жінки, коли про зраду мова,
чоловіків завжди одним б'єте:
тут і брехня годиться загадкова,
і крик, і плач, і натяки на те,
що чоловік дарма коханця шиє,
коли в самого тих коханок три є!

176

Була у неї навіть перевага,
бо про роман Альфонсо та Інес
чудово знала вся оця ватага.
(Чи до лукавства й ви не вдаєтесь,
коли раптово купчиться увага
на тому, що накоїли ви десь!)
Вона мовчала й з жалю до Жуана,
який вважав, що мати бездоганна.

177

Мовчати ще була одна причина:
Альфонсо Дон Жуана не назвав.
Виходить, хто щасливий той мужчина,
ревнивець і уявлення не мав.
Він би радів, звичайно, як дитина,
коли б ім'я коханця розгадав.
За цих умов, сказавши про Інесу,
вона могла вказать йому адресу.

178

Тут натяк міг би наслідками злими
скінчитись. Тож корисніше – мовчи.
(Це слово блякле, але йде до рими.)
Жінки, цією стежкою йдучи,
упоруються з справами складними,
так раптом факти вивернувши чи
збрехавши так граційно, що, буває,
це навіть їх на диво прикрашає.

179

Їм досить тільки ледь почервоніти,
щоб ми уже повірили. Було
таке й зі мною – ніде правду діти.
А запереч, то вийде, як на зло.
Коли ж голівку ладні вже схилити,
а з милих вічок рясно потекло,
ми танемо… і, причинивши двері,
готові мирно сісти до вечері.

180

Альфонсо змовк і попросив простити.
Та Джулія на те відповіла
умовами, що важко їх здійснити,
бо перша з них пов'язана була
з відмовою таке задовольнити,
до чого в нього спрага чимала.
Він, як Адам в раю, похмуро никав
і враз набрів на пару черевиків.

181

Жіночі не запали б навіть в вічі:
ну, черевики… Що в тій дивині?
Але були це явно чоловічі
(О, як це важко визнати мені!
Крізь землю провалитись ладний тричі,

я весь тремчу, як у страшному сні.)
На черевики глянув він скандальні
і, ошалілий, вискочив із спальні.

182

Він вибіг, щоб схопитися за шпагу.
А Джулія – до шафи стрімголов.
«Мерщій! Він приведе усю ватагу!
Тікайте, він от-от увійде знов!
Ось ключ. Мій любий, виявіть відвагу,
та швидше, бо пролитись може кров!
Надворі ніч, ніхто вас не пізнає —
ще ні душі на вулиці немає!»

183

Порада ця була цілком практична,
але, на жаль, запізно надійшла.
Така буває плата наша звична
за досвід, котрий доля нам дала!
Жуан з кімнати вибіг блискавично
і вже дорога в сад його вела, —
і раптом дон Альфонсо з кулаками…
Але Жуан притис його до брами.

184

Борня була на славу. Свічка згасла.
Антонія волала: «Це розбій!»,
а Джулія, в огонь підливши масла,
до крику додавала голос свій,
немов у пастці зопалу зав’язла.
І Дон Жуан ще дужче рвався в бій,
як лев, що, не зважаючи на втрати,
не має думки мучеником стати.

185

Не встиг Альфонсо шпагу оголити,

бо передчасно випустив з руки.
То ще гаразд, що Дон Жуан вхопити
її не зміг, а мав лиш кулаки.
Він в розпалі зумів би навіть вбити…
Подумайте ж про любчиків, жінки,
і водночас про муки чоловічі,
аби не овдовіти зразу двічі!

186

Альфонсо стис Жуана й стоголосо
кричав, а той душив його, як вовк.
Кров потекла (щоправда, тільки з носа).
Та кулаком Жуан його притовк,
рвонувся, аби швидше дати чосу,
із-під Альфонсо, що на мить замовк,
і як Іосиф, втік до огорожі,
хоч тільки цим вони, здається, й схожі.

187

Людей, що збіглись, наче на пожежу,
видовище це кинуло у дрож:
на Джулії розірвано одежу,
як, звісно, на Антонії також;
затятість демонструючи ведмежу,
реве Альфонсо – лев серед вельмож,
а Дон Жуан, в чім народила мати,
чимдужче намагається тікати.

188

Тож пісня і кінчається на тому.
Чи слід розповідати, як Жуан
біжить, не озираючись, додому,
приховуючи стид від громадян?
Як ранком у порядку судовому
розлуки зажадав шановний пан;
які плітки Севільою потрясали
і що про це в газетах написали?

189

Коли б ви ознайомитись хотіли
з процесом тим – з дебатами сторін,
зі свідченнями, що набрали сили,
і з присудом, яким скінчився він,
то все те кілька звітів відтворили,
щоправда, не без деяких відмін.
Але найкраща збірка у Гернея:
він до Мадрида їздив ради неї.

190

Інеса, щоб скандал той пригасити,
обітницю дала – розпочала
свічки перед Мадонною палити —
їх мала бути кількість чимала.
Коли вона клялася щось вчинити,
то діяла завжди не спроквола,
і Дон Жуана в Кадіс відіслала,
звідкіль невдовзі шхуна відпливала.

191

Аби моралі й досвіду надбати
і там характер виправити злий,
послати сина вирішила мати
до Франції й Італії мерщій.
А Джулію за монастирські ґрати
відправив муж – моральності носій,
і як там потерпала бідолашка,
з її листа довідатись не важко.

192

«Ти їдеш… Що ж, добра тобі бажаю.
Це прикро – поблизу тебе нема.
На юне серце права я не маю
і залишаюсь жертвою сама.
Та радістю я сповнена до краю:

мій гріх – кохання: мучусь недарма!
А в плямах аркуш, наче на біду, мій…
та це не сльози – навіть і не думай.

193

О, я люблю тебе, як і любила!
За це я щастя й волю віддала.
І хоч сама себе я осудила,
зате, як в сні, щасливою була.
Що з почуттям боротися несила, —
хіба це злочин? Похибка мала!
Пишу тобі, бо це душі потреба,
а не якісь претензії до тебе.

194

Життя для жінки – то лише кохання,
а для мужчин – то крихітка дрібна.
Утіхи світські, мандри, полювання —
все це задовольняє їх сповна.
Багатство, слава, гулянки до рання,
відвага, бій, солодощі вина —
ось скільки справ принадних у мужчини,
а у жінок кохання – то єдине.

195

На тебе шлях вдоволення чекає.
«Мене кохали», – скажеш ти комусь.
А в мене навіть виходу немає —
я вже в ганьбі довіку залишусь.
Знесу я все, чим Бог мене карає,
та спробуй пристрасть змовкнути примусь!
Прости мені, мій любий, і прощай же.
Кохай! Хоч слово це даремне майже.

196

Слабка душа себе ще переможе,

хоч кров кипить і жар в ній не пригас.
Все це на хвилі після бурі схоже —
щоб улягтися, їм потрібен час.
Моє жіноче серце тільки й може
тремтіти, коли думаю про нас,
мов компас, що ніколи й на хвилину
не упускає ціль свою єдину.

197

Не маю більш нічого вже сказати,
але пишу, бо потяг не ослаб.
Коли б нещастя вміло убивати,
до дня такого я не дожила б.
Смерть не воліє спокій дарувати
тим, хто її лихих жадає зваб.
Я це прощання пережити мушу,
щоб вічно за твою молитись душу».

198

Вона листа на аркуші писала,
що мав по краю смужку золоту.
Перо тремтіло, й серце калатало,
тріпочучи, мов пташка на льоту.
І про печатку теж вона подбала,
що мала напис «Elle vous suit partout»[50]
і сонях у тонкому візерунку.
Був також віск найвищого ґатунку.

199

Така була Жуанова пригода —
хоч перша, та невдала і сумна.
Тож публіки мені потрібна згода:
чи схоче далі слухати вона?
Хоч осуди її чи нагорода
мене обходять мало вже здавнà,
якщо ці спроби визнають за вдалі,
я через рік писатиму і далі.

[50] «Вона йде за вами слідом» (фр.).

200

Поема ця складатися повинна
з дванадцяти, як я гадаю, книг.
Три епізоди. Буде в них картина
кохання, війн і сутичок морських,
жагуча пристрасть, боротьба невпинна
і панорама пекла буде в них —
все, як Гомер з Вергілієм робили,
думок епічних сповнені та сили.

201

Я це зроблю за правилами школи,
які нам Арістотель заповів,
і стільки в нашу пору, як ніколи,
вже наплодили дурнів і співців.
Вони без рим плетуть свої глаголи.
А я – за рими, я за їхній спів!
Той, хто творити вміє Бездоганне,
на інструменти скаржитись не стане.

202

Є в мене певний виграш в порівнянні
з епічним даром цих моїх братів
(я не кажу, що виграші останні
світ оцінити досі не зумів),
бо кожен з них в святому пориванні
в сюжетах безліч вигадок наплів,
тим часом – ця історія на диво
природна буде, точна й справедлива.

203

А тих, що мають сумнів, одсилаю
до історичних драм та оперет,
до видатних легенд отого краю,
до правдою прославлених газет,

до певних фактів, що, як уповаю,
запевнять вас, що правий був поет.
Та бачили ж усі на власні очі,
як чорт забрав Жуана тої ночі!

204

Якби я впав до рівня прози раптом,
то поетичні заповіді б склав
і першість безперечно перебрав там,
де слави попередник мій надбав.
То був би приклад правдам і неправдам,
і твір цей знаменитий я б назвав
«Лонгін і пляшка, або Що нам треба,
щоб стати Арістотелем для себе».

205

Ось правила мої: незмінно віруй
в троїсту силу – Мільтон, Драйден, Поп;
є Колрідж, Вордсворт, Сауті нещирий —
п'яниця, божевільний або сноб;
не впораєшся з Краббом, хоч і хирий;
об Кембела розбити можна лоб;
а з музою уславленого Мура
заводити не варто шури-мури.

206

Ти Созбі не берись імітувати —
облиш його Пегаса та пісні.
І свідчень не повинен ти давати,
якщо в них є хоч крихітка брехні.
Пиши такі поеми і трактати,
які читати схочеться мені,
бо батога критичного візьму я
і без жалю до тебе застосую.

207

Коли б хто-небудь в бракові моралі
мене обвинуватити схотів,
то хай припинить вихватки зухвалі,
допоки ще його я не огрів.
Хай прочитає, що пишу я далі,
і від лихих утримається слів.
Про свій кінець задирливі та злісні
дізнаються з дванадцятої пісні.

208

Якщо ж і після сказаного вище
ви бевкнете у пресу будь-коли,
що, прочитавши твір, мовляв, і ви ще
моралі в ньому досі не знайшли;
якщо ви не придивитеся ближче,
а значить, глузд втрачати почали, —
коли ви піп, скажу: «Ви брехуни всі»,
а генерал, – скажу, що помилився.

209

Від публіки чекатиму я схвали
оцим епічним задумам моїм.
Як впереміш з забавою давали
нам ліки – несвідомим і малим,
аби молочні зубки проростали, —
так грішне я мішатиму з святим.
Ті, що бояться власну думку мати,
бабусин «Вісник» можуть почитати.

210

Я цей журнал передплатив для неї, —
за це редактор обіцяв мене,
як і поеми не чіпать моєї.
Коли ж, вчинивши свинство визначне,
зречеться він обіцянки своєї
і гудити поему розпочне,
я людям право матиму сказати,
що гроші він украв од передплати.

211

Домовленість подібна гарантує
мені тепер широке визнання,
і байдуже – що місячники всує
або газети скажуть навмання.
В житті не дбав ніколи завчасу я,
аби мене минала та гризня,
«Квартальник», як і «Единбурзькі вісті»,
щодо незгодних дуже норовисті.

212

«Non ego hoc ferrem calida juventa,
consul Planco»[51], – Горацій говорив.
Отож, коли при мутних водах Бренти
я навіть ще й рядка не сотворив,
скрутні бували в мене теж моменти,
але до справедливості порив
був дужчий, ніж сьогодні, коли Третій
Георг царює, стримуючи лет їй.

213

Тепер мені вже тридцять пролунало —
вже сивіти й волосся почало.
Час про перуку дбати. Та чимало
сивин уже і серце здобуло!
(Що буде в сорок?) Так моє невдало
раніш за весну літо одцвіло…
Життя прожито й гроші. Непокора
моя тепер слабіша, ніж учора.

214

Невже у душу, паморозззю вкриту,
не западе вже свіжість, що могла
добути радість відгомонів світу,

[51] «Я не стерпів би цього в дні жагучої юності, консул Планко» (латин.).

як мед, що з квітки п’є його бджола?
Невже його нема у надрах цвіту?
Ні, він іде не з того джерела,
а з нашого уміння розпізнати
у кожній квітці власні аромати.

215

Ти, серце, замінити вже ніколи
не зможеш світу цілого мені.
Колись його ввібравши видноколи,
ти б’єшся вже тепер в самотині.
Нема солодких мрій уже. Хоч кволе,
ти відтоді не стало гіршим, ні.
З’явилася досвідченість серйозна,
хоч де було узятися їй, – хтозна.

216

Минула зваба ніжного похмілля —
дівчат, жінок, а особливо вдів, —
вже через них дійти до божевілля
я не спроможний нині, як умів.
Не п’ю бордо і не роблю зусилля,
щоб натяк на взаємність завиднів
і щоб, як всі джентльмени, ґандж надбати,
я скнарою тепер волію стати.

217

Я честолюбства не плекав до скону, —
стражданню й насолодам недарма
його приніс я в жертву безборонну.
І ось плоди старань мого ума:
тепер кажу, як голова Бекона
рекла: «Є час, був час, часу нема».
Так, світлу юність з мріями ясними
я передчасно обміняв на рими!

218

У чому зваба слави? Чи не в тому,
щоб аркуш вірші сповнили й пісні?
Це – висхід на вершину, що в густому
довічно потопає туман[3].
Чи ради того в захваті святому
ми пишемо поеми в наші дні,
аби портрети наші виставляли,
коли згниють в землі оригінали?

219

На що ж надія? Першу піраміду
колись Хеопс для себе спорудив,
вважаючи, що славі дітись ніде,
коли свій труп у ній він прихистив.
Але нема від мумії і сліду —
знайшлись цікаві до подібних див.
Чи ж варто домагатись монументу,
коли й Хеопса знищено дощенту!

220

А я – філософ. Я собі невпинно
повторюю відоме і старе:
з живої плоті доля робить сіно,
усе, що народилося, помре.
Якщо одержав молодість, як віно,
то час її все рівно відбере.
Отож радій, що дні прожив хороші,
молися Богу й заощаджуй гроші.

221

Тепер дозвольте, милий мій читачу
і ще миліший пане покупець,
потиснути вам руку на додачу.
Бувайте! Бог воздасть вам за терпець.
Полюбимось, то ще я вас побачу,

а ні, – хоч не набрид би під кінець!
Яке було б поводження знаменне,
якби поети приклад брали з мене!

222

«Іди ж, мій плоде самоти, із хати,
пливи й пливи морями многоліть».
Якщо можливо Сауті читати
і Вордсворта не важко зрозуміть,
чому б мені надій на те не мати
і слави не жадати мимохіть?
Рядки в лапках – це Сауті. Бога ради,
не припишіть мені його тиради!

ПІСНЯ ДРУГА

1

О вчителі юнацтва всетямущі
з Америки, з Європи – звідусіль,
благаю вас, шмагайте учнів дужче —
це гоїть, незважаючи на біль!
Ми бачили, як мати невсипуща
свого синочка пестила, покіль
позбувся він невинності – на жаль нам,
ще й засобом таким оригінальним.

2

Коли б у нас на Півночі холодній
до школи Дон Жуана віддали,
навчання б запал втишило природний
і заслужив би хлопець похвали.
Іспанія – це виняток, я згодний.
Але і там повинен як коли
юнак, що став причиною розлуки,
доводити дорослих до розпуки.

3

Та не дивує це мене аж зовсім.
Звернімося, будь ласка, до джерел:
матуся-математик – передовсім,

по-друге – вихователь, той осел,
гарненька жінка з мужем голомозим,
що з ревнощів пішов на духопел,
нарешті – час цвітіння весняного,
та ще й момент сприятливий для того!

4

Але земля кружляє між зірками,
тож ми на те приречені – і край.
Живи, і вдовольнись її дарами,
і тільки ніс за вітром повертай.
Король бере податки – править нами,
лікує лікар, піп віщує рай…
А нам би тільки чарочку добрячу,
та ще кохання й слави на додачу.

5

До Кадіса Жуан дістався вдало.
(Хороше місто, в ньому я бував.
Там, поки ще Перу не бунтувало,
містився центр колоніальних справ.)
А жіночки! – таких у світі мало.
Яка статура, чорт би їх побрав!
Таку ходу, як і такого стану
я малювати й пробувать не стану.

6

Арабський кінь, жираф чи, може, навіть
граційний олень, вишукана лань
чи будь-яка інакша їхня павіть —
усі вони не йдуть до порівнянь.
Щоб змалювати їх, потрібно вставить
окремий розділ до моїх писань.
А ніжки! А спіднички! Це дівчата,
про котрих значно краще помовчати.

7

Але писати все-таки я мушу.
Ну, що ж, гаразд! Тонесеньку вуаль
притримує рука, що ранить душу, —
для неї фарб не маю теж, на жаль.
А одяг! Та об'їдь моря і сушу —
де так обляже шовк або міткаль?
Зручнішого не бачив я ніколи,
окрім венеціанського фацолі.

8

Але пора до справи повертати.
Жуан прибув до Кадіса. Мерщій
порочний нахил виправити мати
в мандрівці сподівалася морській.
Як Ной, він мав ковчег свій скерувати
в краї, де потяг вивітрив би свій
і повернув до маминої школи б,
немов з ковчега випущений голуб.

9

Він наказав слузі складати речі,
одержав гроші й низку настанов.
І в нападі гіркої сльозотечі
Інеса обіймала рідну кров.
Ще й лист дала (якого він, до речі,
не прочитав), де повторила знов
всі вказівки, які були повинні
на благо прислужитися дитині.

10

Жуан поїхав. Матінка по тому
понакликала з вулиць хлопчаків
і почала їх вчити, хоч додому
мерщій з них кожен вирватись хотів.
Та не давала попуску нікому —

нещадно била тих, хто зледачів,
бо вже надбала досвіду і вміння
на вишколі нового покоління.

11

А корабель, що віз тепер Жуана,
уже в затоку Кадіську ввійшов.
Місцину ту я знаю препогану,
і сам не раз я хвилі тут боров
під натиском лихого урагану,
який летить зі сходу стрімголов.
Жуан стояв, примруживши повіки,
немов прощався з Кадісом навіки.

12

В юнацьку пору край свій залишати
невесело людині – визнаю.
Завинуту отак у темні шати,
не раз лишав я Англію свою.
Так сумно білину її міняти
було на синь в далекому краю!
Проте усе, що в юності полишим,
нам видається згодом наймилішим.

13

Жуана непокоїли думки ці.
Рипіла снасть на носі та кормі.
Здавалось, місто, котре ще іскриться,
от-от погасне, танучи в пітьмі.
Біфштекс – найкраща річ при хитавиці,
не вірите, то спробуйте самі.
Мені принаймні це допомагало,
тож і на вас впливати має вдало.

14

Так, батьківщини межі здаленілі

спроможні душу збурити сумну!
Відчули це народи навіть цілі,
коли рушали з дому на війну.
Прощання… Очі в мить оту зболілі
позбавити надовго можуть сну —
і від чужого двору або хати
буває зір не легко відірвати.

15

Жуан лишав там доброго багато —
і матір, і коханку молоду,
а це не те, що жінку залишати,
хоч все у тебе з нею й до ладу!
І недруга нелегко виряджати…
Та тяжчого я лиха не знайду,
аніж створіння кидати кохане —
принаймні доки ще щось не нагряне.

16

Немов єврей на ріках Вавилону,
Жуан і свій оплакував Сіон.
І я пустив би крапельку солону,
та сльози не беруть мене в полон.
Мандруйте, люди, з юності до скону,
це бадьорить і розвіває сон!
Можливо, згодом нишком у валізу
до вас і я з романом цим пролізу.

17

Він відпливав, з морською гіркотою
змішавши сліз гарячі ручаї.
«Краса – красі!» (Цитатою меткою
люблю знання підкреслити свої!
І королева датська над труною
Офелії вжила також її.)
Жуан зітхав, і витирав обличчя,
і виправитись клявся якнайшвидше.

18

«Прощай, моя Іспаніє! Я плачу, —
він вигукнув. – Можливо, в далині
життям своїм платити за невдачу,
як всім вигнанцям, суджено мені.
І, Джуліє, прощай, бо не побачу
я вже тебе в далекій стороні!»
Він лист від неї видобув з кишені
і прочитав слова її натхненні.

19

«О, я тебе ніколи не забуду!
Та випариться швидше океан,
ніж в непрощенну я впаду облуду
і на подібний зважуся обман.
Нехай Господь віддасть мене до суду,
якщо лихий затьмить мене дурман!»
Тут хвиля враз ударила супроти,
і він замовк від нападу нудоти.

20

«Та швидше небо зіллється з землею!» —
(а напади все дужчі почались).
«Краси немає схожої з твоєю!
(Допоможіть зійти мені униз.
Мерщій! Дивіться, як хитає рею!..)
О Джуліє, ти чуєш? Відгукнись…»
Але нудота почалась така вже,
що він замовк – замало не назавше.

21

Він болі відчував такі великі
в душі, чи, власне, в шлунку і навкруг,
що мучать, незважаючи на ліки,
коли коханка зраджує чи друг,
чи ми когось втрачаємо навіки

і гинемо й самі, як від недуг.
Він ще пишніше мовив би, ніж доти,
коли б не напад дикої блювоти.

22

Кохання – річ капризна. Лихоманку
саме із примхи власної завдасть.
А випадковий нежить схопиш зранку
та чхнеш – і зникне геть його напасть.
Кохання ще й сміється наостанку
із ним же заподіяних нещасть —
йому висока хворість до вподоби,
а не якийсь чиряк низької проби.

23

Воно не любить і морську нудоту
та нижчий поверх шлунка. Дужче від
всіх почуттів, залюблених у цноту,
воно проти компресів на живіт.
Тож був Жуан закоханий достоту,
якщо, постійно киданий у піт,
терпів, не вдаючись до порятунку
від різі у зіпсованому шлунку.

24

Плив до Ліворно корабель Жуанів,
що звався «Тринідад». Уже здавнà
там родич жив, і, як відомо з планів
Інеси, що складала їх вона,
він був одним з поважних дідуганів,
який вельмож у місті тому зна.
Він Дон Жуана мусив би по-свійськи
ввести у товариство італійське.

25

Крім слуг, з Жуаном був також Педрилло —

наставник товстощокий, як склодув.
Він мови знав чужі, але скрутило
невдаху так, що й рідну він забув.
Він море кляв і, стогнучи безсило,
не раз в молитвах чорта пом'янув.
А тут ще в нього бризнуло й водою
і він відчув вологу під собою.

26

Не марно він злякався. Люті хвилі
гриміли, не вщухаючи ніяк.
Хоч моряка злякати це й не в силі,
та пасажир легкий на переляк.
З'явився ґандж помітний у вітрилі,
а темний обрій бурею набряк,
тож парус почали згортать помалу,
щоб ненароком щогли не зламало.

27

О першій ночі хвиля небувала,
перевернувши корабель набік,
і кіль, і ахтерштевень розхитала,
і корабель в кількох місцях протік.
Уже за мить позбувся він штурвала
і підхопив його води потік,
а на додачу до такої скрути
трюм затопило на чотири фути.

28

До помп людей негайно відрядили,
а інших – переносити вантаж.
Хто скільки міг, натужували жили —
і пасажири, як і екіпаж.
Але вода в пробоїни щосили
гула, все дужче входячи у раж,
хоч що попало люди пхали в діри —
і сорочки, і куртки, і мундири.

29

Все виявилось марним. Допомогу
лише чудові помпи подали.
Я раджу всім, рушаючи в дорогу,
тримати їх напохваті, коли
посудину біда спіткає вбогу.
Цю теж порятувати б не змогли,
якби не мали їх у ту хвилину.
Спасибі винахідникові Мінну!

30

Удосвіта вдалось передихнути —
раптово вітер вщухнув і завмер.
Хоч в трюмі ще води було три фути,
надія все ж проблиснула тепер.
Та враз настала мить нової скрути —
новий порив зі сходу ніч роздер,
і люта хвиля, хижа, мов акула,
знов корабель на бік перевернула.

31

Він бовтався на хвилях, мов корито,
а з трюму виливалася вода
і з ніг збивала всіх несамовито.
(Либонь, найглибше в пам'ять запада
війна, якщо вас, звісно, не убито,
пожежа чи у плаванні біда.
Тому так мореплавці та солдати
про це і люблять всім розповідати.)

32

Бізань спочатку мусили зрубати,
а потім грот у море полетів,
та корабель уперто і затято
не піддавався владі моряків.
Бушприт, аби ваги ще менше мати,

зрубали, а фок-щоглу й поготів…
Кінець кінцем, скоряючись зусиллям,
посудина на воду стала кілем.

33

Ніякого немає в тому дива,
що виявлено ревність отаку —
матросам загибати перспектива
так само, як і всім, не до смаку.
Щоправда, непокора теж можлива,
і навіть бунт у пору нелегку,
коли нап'ються рому або грогу,
що їх матроси взяти мають змогу.

34

Не сумніваюсь – душу вдовольнити
найкраще здатні набожність і ром.
Тож хтось почав мерщій горілку пити,
а хтось віддався Біблії цілком.
Навколо вітер вив несамовито,
лунали тільки лайка та псалом,
і навіть хворі на морську хворобу
молилися чи ром лили в утробу.

35

Безладдя довело б, либонь, до скрути,
коли б як стій озброєний Жуан
не став у дверях певної каюти,
де зберігав горілку капітан.
На диво – страх у морі потонути
був менший, ніж загинути від ран,
і натовп, що волів тонути п'яним,
покірно відступив перед Жуаном.

36

«Давай горілки!» – чулося зівсюди.

«Не дам! – Жуан суворо відповів. —
Якщо кінець, то помремо, як люди,
а не як дика зграя пацюків!»
Він ладен був стріляти просто в груди —
ніхто вперед ступити не посмів,
і навіть розчарований Педрилло
одмовився від чарочки безсило.

37

Старий позбувся давньої гордині
і геть од страху розуму одбіг.
Він пресвятій молився Катерині —
в гріхах численних каявся своїх,
він клявся, що ніхто його віднині
у море з дому випхати б не зміг,
що втратив мандрувати він охоту,
як Санчо Панса біля Дон Кіхота.

38

Уранці просяйнув промінчик віри
в те, що страшна минулася біда.
Прищухла буря. Та в пробиті діри
у трюмі набиралася вода.
До помп ставали навіть каноніри,
в яких була ще сила молода,
а ті, кого робота вкрай зморила,
заходжувались лагодить вітрила.

39

Але не стало щогл, і уповати
вже не могли на силу вітерця.
Адже не пізно й завтра загибати,
тож краще сподіватись до кінця!
І хоч судилось раз їм помирати,
а все-таки мілка затока ця
не вабила нікого, як могила,
котра б і їх навіки прихистила…

40

По бурунах Ліонської затоки
посудину, вже сповнену води,
хоч не тонула ще вона допоки,
туди ганяло вітром і сюди —
то на мілке тягло, то на глибоке,
поглинути готове назавжди, —
вона пливла то уперед, то рачки
не набагато вправніше від качки.

41

Обшарпана під час нічного шквалу,
вона вже ледь жила. А як на зло
людей і люта згага вже змагала,
але води питної не було.
Дарма команда стежила бувала
крізь труб підзорних збільшувальне скло:
ні берега довкіл, ані вітрила,
лиш ніч, що знову обрій обступила!

42

А вітер вив – от-от, здавалось, вдасться
із кораблем закінчити дуель.
До того ж в помпах, наче на нещастя,
потерлися паси на канитель.
Тепер уже, шматований весь час цей,
із ласки хвиль тримався корабель,
хоч ласка то була, якою в бійці
так люблять обмінятися англійці.

43

Тесляр прийшов в сльозах до капітана
і про останні спроби доповів.
І то була ознака препогана,
бо чоловік той плакати не вмів,
та й схожий був уже на дідугана…

Він мав дружину й кілька дітлахів,
котрі, як я не вперше помічаю,
і мертвого доводять до відчаю.

44

Хилилася посудина безсила,
уже не здатна рухатися вплав.
Хтось плакав, щоб Мадонна захистила,
а хтось човна за борт уже спускав.
Хтось навіть причепився до Педрилла,
аби старий його висповідав,
але поважний вчений, як гульвіса,
послав того святенника до біса.

45

Одні перевдягалися у чисте,
неначебто збиралися на бал,
а інші працювали й урочисто
клялися, що плювати їм на шквал,
хтось проклинав усе на світі чисто,
хтось запевняв розгублений загал,
що добрий човен виручить у морі,
хоч для плавби обставини й суворі.

46

На жаль, чомусь і на порозі смерті
голодним їсти хочеться завжди.
А тут, у цій шаленій круговерті
багато в харч набралося води.
Проте команди заходи уперті
порятували дещо від біди,
хоч сухарів мішок один і сало —
це для такої кількості й замало.

47

В Жуанів човен взяти пощастило

три фунти хліба і збанець вина,
води питної налили в барило,
свинини шмат поклали до човна, —
хоч вже її і пліснявою вкрило,
проте гадали – здасться і вона,
як і мале барильце, у якому
ще хлюпало на денці трохи рому.

48

Найкращі шлюпки бурею розбито
чи в море геть занесено було.
Лишилось дві – і кожна мов корито —
це вдовольнити, звісно, не могло.
Взяли вітрила, що із ковдр пошито,
напнули замість щогли на весло
і в довгу путь рятунку чи загину
людей забрали тільки половину.

49

Ще день минув. Коли б нової ночі
завісу розпанахати вдалось,
постала б тінь лихої поторочі,
що прирекла на смерть уже когось.
Вона потьмила мозки, душі, очі,
позбавила сподіванки на щось…
Дванадцять діб змагалися уперті,
тринадцята була порою смерті.

50

Спустити пліт хтось вирішив на хвилі —
з дощок тесав правѐло та весло…
Було б це усміх викликати в силі,
але смішити лихо не могло.
Та реготали люди очманілі
не через те, що весело було —
істерика, мов буря ошаліла,
в напівживих істотах клекотіла.

51

Кінець кінцем до плоту прив'язали
мотуззям в непроглядній темноті
все, що могло тримати, як гадали,
оту хистку споруду на воді.
Уже людьми набиті, відпливали
від корабля баркаси… І тоді
здригнувся він в останньому зусиллі
і зник, мов тінь, поринувши у хвилі.

52

Лунали зойки, викрики, волання
тих, що з бортів стрибали в круговерть,
неначе спроба то була остання
хоч на хвилину обігнати смерть.
Та виявилось марним намагання,
і прірва та наситилася вщерть,
і судно, і приречених назавше
своєю крутією засмоктавши.

53

Зойк смерті та загибелі над морем
лунав, як вирок збурених небес,
і раптом стих… Під небом неозорим
лиш вітер чувся іноді, та десь
окремий вигук, виповнений горем,
звучав, неначе виплаканий весь,
та зрідка ще спливав на гребінь хвилі
бідак, що і кричати вже не в силі.

54

Човни з людьми поволі відпливали,
в пітьмі та мряці танучи нічній.
Проте дістатись берега замало
було у них і певності, й надій.
Їх лютий вітер ніс куди попало,

і тут цілком безсилий був водій,
та і людьми занадто вже набиті,
човни могли на дно піти щомиті.

55

Коли католик гине у безодні,
то, щоб вогню пекельного минуть,
він палко хвилі вмолює Господні,
щоб зменшити сувору їхню лють.
А тут, у морі, гинуло сьогодні
аж двісті душ, завершуючи путь,
та хто подбати міг про їх останки,
як панахида коштує три франки!

56

Жуан у човен скочив і поволі
туди й Педрилла вміло перевів.
В нещасті помінялись їхні ролі,
і учень дужчий став за вчителів.
Та не минув слуга своєї долі —
спіткнувся і в безодню полетів:
на жаль, йому напою пощастило
ковтнути більше, ніж устиг Педрилло.

57

Жуан хотів його у човен взяти,
та п’яний оступився, як на зло,
і, звісно, полетів у море кляте,
а човен вмить далеко однесло.
Він кинувся п’яницю рятувати
і вже схопився навіть за весло,
але в човні для плавання нічного
було вже досить люду і без того.

58

Був також батьків песик з Дон Жуаном,

який весь час вертівся біля ніг
і вив, немов змагався з ураганом, —
Жуан його покинути не міг.
Корисно мати з нюхом непоганим
і пса серед супутників своїх, —
то в небезпеки сповнену дорогу
узяв Жуан і твар четвероногу.

59

Він прихопив і гроші – у кишені
набив сповна й Педриллові, й собі.
Старий стогнав, волаючи до нені,
уже цілком безтямний, далебі.
Що ж до Жуана, то діла щоденні
навчили не коритися судьбі,
і не такий він був, щоб з переляку
покинути учителя й собаку.

60

А ніч ревла. Щоб знищити вітрило,
скажений вітер не жалів зусиль.
Воно то нахилялося безсило,
то зір сягало з поривами хвиль.
А море човен кидало й трощило,
підносило, оголюючи киль,
і на очах у всіх одним ударом
розбило менший човен незабаром.

61

І до двохсот ще дев’ять додалося,
а в решти мало теж було надій.
І в гаморі морського стоголосся
живі мовчазно висловили свій
сердечний жаль, що вмерти довелося
ще дев’ятьом у гибелі морській, —
тим паче, що з нещасними пропало
барильце з ромом та копчене сало.

62

Червоне сонце вибилось на обрій,
зловісне, мовби вмите у крові,
затамувавши в усмішці недобрій
лихе знання про випроби нові.
Ковток вина і хліб солоно-мокрий
одержали нарешті півживі,
закутані в плащі свої подерті,
мандрівники, які чекали смерті.

63

Було їх тридцять душ в судні малому.
Всі збилися в нестерпній тісноті,
що не давала рухатись нікому.
Тож між собою вирішили: ті,
що вже не в силі зборювати втому,
лежатимуть, а дужі й молоді
стоятимуть, хоч тільки й захищало
від вітру їх небесне покривало.

64

Відомо, що стремління будь-що жити
подовжує і хворому життя.
Його жінки спроможні вкоротити
і друзі, що не знають каяття.
Лише надія здатна сполучити
те, що Атропа ріже без пуття.
Відчай – смертельний ворог довголіття,
як встиг уже нарешті зрозуміть я.

65

Пенсіонери, кажуть, набагато
живуть за інших довше – і, мабуть,
через свою властивість дратувати
людей, за кошт яких вони живуть.
Ось через що, несхильні поспішати,

з них принципово декотрі не мруть.
І я колись на безгрошів'я хворів,
та був завжди в лабетах кредиторів…

66

Всі люди в море кинуті несите
твердішають, мов кремінь стрімчаків,
через своє стремління будь-що жити
у світі, котрий їх не пожалів.
Від Ноя їм аварії терпіти
доводиться на сотнях кораблів,
так само, як на капері, в якому
і аргонавти плавали потому.

67

Та люди – це тварини м'ясоїдні,
як тигри, чи акули, чи вовки, —
не кулики – оті болотні злидні,
у котрих невибагливі смаки.
Хоч, власне, трави досить апетитні
їм споживати теж було б з руки;
чомусь вважають люди непутящі,
що м'ясо перетравлюється краще.

68

Так і в човні нещасному гадали.
На третій день постав на морі штиль —
нарешті змогу все-таки дістали
заснути після каторжних зусиль.
А вранці, зголоднілі, мов шакали,
накинулися на поживну гниль,
хоч слід було подумати сьогодні,
що й завтра будуть теж вони голодні.

69

Проте не важко наслідки вгадати:

як тільки все доїли й допили,
то й зрозуміли ясно, що розплати
за глупство не минути їм, коли
бодай добу ще треба їм чекати,
допоки берег з'явиться з імли.
Чудово сподіватися! Та значно
чудовіше – поводитись обачно.

70

Чотири дні вітрець і ворухнуть їх
не міг, немов захоплених у бран.
Мов те дитя у матері на грудях,
дрімав у повній тиші океан.
А голод звіром втілювався в людях,
і, як не опинався Дон Жуан,
його собачку все-таки забили
і на сніданок всім розподілили.

71

На п'ятий день лиш кісточки від неї
лишились бідолахам на обід.
Жуан, який від порції своєї
відмовився, як лицареві й слід,
тепер психологічні емпіреї
відкинув геть, бо так уже поблід,
що із Педриллом розділив реберце,
хоч засмутило вчителя тепер це.

72

На шостий день всі покотом лежали,
мов неживі. А вітру не було.
Пожадливо і хижо, мов шакали,
очима вже застиглими, як скло,
півбожевільні люди позирали
одне на одне. Здатися могло,
що хижаки жадання гарячкові
уже от-от і втілити готові.

73

Нарешті хтось шепнув комусь на вухо,
а той так само далі передав,
і кожен в пропонованому глухо
свій потаємний намір упізнав.
Кричали всі, доводячи щодуху,
що час від слів удатися до справ,
а справа залишилася остання —
на жертву провести жеребкування.

74

Та перше, ніж дійти такої згоди,
вони погризли чоботи й шапки.
Але такі ж голодні, як і доти,
взялися готувати жеребки.
Для цього й Музі вдалої нагоди
не пропустили датися взнаки:
лист, що писала Джулія кохана,
на жеребки взяли у Дон Жуана.

75

Коли по черзі жереб витягали,
не відчували й голоду, що їх
чинити так, як чинять канібали,
примусив щодо родичів своїх.
Хто перший запропонував, не знали:
Либонь, природа вводила у гріх,
і їй було перечити несила…
Тим часом жереб випав на Педрилла.

76

Він висловив одне лише бажання —
аби цирульник, вигостривши ніж,
безболісно зробив кровопускання
і діяв по можливості певніш.
Католик, вмер він не без покаяння,

а помолившись, наче мовив «ріж»,
себе у розпорядження убивці
віддав, щоб процедури проробив ці.

77

Цирульник не відмовився від плати,
бо виконав доручення як слід:
йому було дозволено обрати
за власним смаком кусень на обід.
Але, не змігши спраги подолати,
напився крові спершу людоїд.
Всі, хто хотів, поласували м'ясом,
а кишками – акули за баркасом.

78

Не їли тільки четверо чи троє —
хто чи не міг, чи просто не схотів.
Найперше слід відзначити героя,
котрий і собачатини не їв.
А хто не їсть і псини запашної,
той на обід, звичайно, й поготів
ні з голоду не стане, ні від страху
спокійно їсти вчителя-невдаху.

79

Утримавшись, Жуан вчинив дотепно,
бо дехто з тих, хто стриматись не міг
і щойно жер те м'ясо як не репне,
невдовзі навіть розуму одбіг.
Їх корчило страждання невідчепне,
то плач лунав, то божевільний сміх,
і, виючи від болю, як шакали,
вони в жорстоких муках помирали.

80

Смерть відібрала майже половину,

але до чого решту довела!
Тепер жадали декотрі загину…
Але були й такі, що спроквола
пожадливо ковтали знову слину —
мовляв, дісталась порція мала!
Не налякала братію неситу
розплата за нестримність апетиту.

81

Тепер помічникові капітана —
найтовщому – і випала черга.
Та перспектива вмерти препогана
була йому не дуже дорога.
Рятунком для вгодованого пана
став аргумент, що все перемага:
почесний приз від дамського загалу,
здобутий за сердечність небувалу.

82

Лишилося ще дещо від Педрилла,
але замкнули рештки на замок,
і тільки тим, хто був уже без сили,
подеколи вділяли ще шматок.
Лише Жуан, якого теж хилило,
тримався, доки якось двох чайок
підстрелили, і рибам на догоду
ті рештки трупа викинули в воду.

83

Якщо вас доля страдника лякає,
згадайте при нагоді отакій,
як голову ворожу прогризає
сам Уголіно в повісті жахній.
Чи, може, з пеклом спільного немає
в мандрівці приголомшливій отій
і чи такий випадок з провіантом
страшніший від наведеного Дантом?

84

Вночі раптово сипонула злива
крізь непроглядну товщу темноти.
Ту благодать хапаючи жадливо,
під краплі всі підставили роти.
Хто по пустельній Африці, можливо,
за караваном щастя мав іти,
той розуміє, що таке криниця,
на дні якої істина міститься.

85

Води та хмар обсіли їх навали.
Тож люди розстелили полотно,
викручували й жадібно смоктали,
як тільки ледь зволожиться воно.
Вони б, либонь, в теплі пивної зали
обрали б краще пиво чи вино,
та бідакам, яким живитись нічим,
ніщо не видавалося смачнішим.

86

Попеченими спрагою устами
вони смоктали воду, як нектар,
немов пани, що в пеклі до нестями
заслужений підсмажує їх жар,
та поділився радісно з панами
останніми краплинами бідар.
Якщо таке буває, то Христове
учення справді втішне і впливове!

87

Два чоловіки тут були, а з ними —
із обома – недолітки сини.
Один помер. Очима крижаними
лиш глянув батько, наче з далини.
«Що ж, воля Божа, – проказав самими

устами він, – Господь нас борони».
І, мов чужий, дивився заніміло
на те, як в море викинули тіло.

88

А другий був і слабший, і неначе
молодший за померлого, але
хреста він ніс покірно і терпляче,
і зовні – почував себе незле.
Коли він помічав, що батько плаче,
жаліючи дитя своє мале,
втішав, аби розвіяти болючі
передчуття розлуки неминучі.

89

Та й він ослабнув. Бачачи, що гине
дитина з волі Божого перста,
старий, дощу збираючи краплини,
воложив з болем хлопцеві уста.
Він розумів: дитя його єдине
от-от помре – холодна і густа
вже тінь вмирання очі огортає,
і порятунку синові немає.

90

І син помер. На хлопчикове тіло
дивився він, свідомий не сповна.
Коли й воно в безодню полетіло
і попливло за вітром від човна,
він довго ще дивився отупіло,
як темну цятку відстань поглина,
і враз упав… Лиш руки невагомі
здригалися у болісній судомі.

91

І враз над морем райдуга постала,

зіпершись на невимірну блакить, —
мов пера чарівного опахала,
яскраві фарби блиснули на мить
чи знамено, що волю провіщало
і тим нещасних мало звеселить.
Як лук, зігнулась райдуга, і знову
у мряку геть поринула раптову.

92

Так зник хамелеон цей, наче з піни
чи з випарів народжений морських,
що зринув із небесної купини
і в променях розтанув золотих, —
палітра, де зливаються в єдине
сім кольорів чи, створений із них,
синяк під оком, що його набито,
коли ти боксував несамовито.

93

Надіям на рятунок та безпеку
в безвиході нещасні віддались:
веселку навіть римляни та греки
вважали знаком радісним колись.
Вона і нині щастя недалеке
віщує всім, що в горі затялись, —
не дивно, що рятунком від загину
здалась вона і їм у ту хвилину.

94

Тоді ж з’явився й птах, і білокрило
у небі над човном замайорів, —
чи заблукав, чи вітром відлучило
його від зграї інших голубів.
Він закружляв і навіть на вітрило
замало вже спочити не присів.
До смерку він літав над океаном —
це теж здалося знаком непоганим.

95

Тут мав би зауважити давно я,
що голуб той завбачливо вчинив,
на щоглі не шукаючи спокою,
хоч, може, довгий шлях його й стомив.
Та будь він навіть і з ковчега Ноя —
розвідник, що спинився на спочив,
його б отут обпатрали і навіть
оливкову його пожерли павіть.

96

Вночі зі сходу знову дмухонуло.
Сяйнули зорі. Човен понесло.
Лежали всі безсило і нечуло,
не в змозі навіть взятись за весло.
Хтось твердив, наче вухо щось почуло
чи навіть чути постріли було.
А ще комусь в ріденькому тумані
вже береги ввижалися жадані.

97

Перед світанком стихло. Нетерпляче
матрос вдивлявся в сутінки нічні
і раптом крикнув: «Бачу! Землю бачу!
Хай Бог мене скарає, коли ні!»
Всі протирали очі: справді, наче
щось темне бовваніло вдалині.
Хтось реготав і плакав, як хлопчисько.
Так, то була земля, і досить близько.

98

Всіх видиво чудове захопило.
Але в талан не віруючи свій,
одні поникли тупо та безсило,
ще страх не відділивши від надій,
а інші, більше вірячи в вітрило,

ніж в Божу волю, все-таки і їй
молилися й хрестилися щосили,
хоч і давно до церкви не ходили.

99

Але коли уздріли черепаху,
забули від жадливості про все —
погналися, позбувшись навіть страху,
що їх убік від берега несе.
Вони схопити спромоглись невдаху,
тремтіли, наче трясця їх трясе,
вважаючи і це дарунком Божим,
теж на звичайний випадок не схожим.

100

Земля, що височіла гордовито,
була вгорі загострена, як ріг.
А що то за країна, встановити
ніхто з нещасних страдників не міг.
Була то Етна, хмарою повита,
чи Кіпр, що туман його обліг,
чи, може, Родос, котрий над водою
скелястою підводиться горою…

101

Тим часом вітер, течія та хвилі
самі човна прискорювали хід,
немов Харон, який тіла змертвілі
вночі везе човном своїм в Аїд.
Живих лишилось четверо – безсилі,
вони в човні звалилися на спід,
а троє інших назавжди поснули —
на них чекали жадібно акули.

102

Усі від спраги й голоду похудли —

такі бліді зробилися й старі,
що лиця, котрі геть вкривали кудли,
не упізнали б навіть матері:
морська хвороба душі їхні вутлі
терзала від зорі і до зорі,
і недаремно шлунки порожнила
від решток м'яса бідного Педрилла.

103

Країна, що постала перед ними,
п'янила й зачаровувала зір,
неначе декорація з густими
узліссями під затінками гір.
Не вірилося навіть, що такими
пишнотами, всьому наперекір,
їх вирве з океанської безодні
і прихистить земля оця сьогодні.

104

Пустельним берег здалеку здавався —
ані людей на ньому, ні хатин,
і відстань геть бурунами була вся
покрита, всім віщуючи загин:
там риф камінний гостро випинався,
неначе зуби вишкірив з глибин —
вони туди намірились щосили
і вщент об нього човен розтрощили.

105

Жуан купався у Гвадалквівірі
і змалку добре плавати умів.
Уміння це не раз у повній мірі
він і практично з успіхом довів.
Він, як Леандр, не тонучи у вирі,
чи дехто ще з уславлених плавців,
либонь, і Геллеспонт плекав надію
перепливти, як, врешті, й я умію.

106

Тож і тепер, хоч і була несила,
він кинувся вперед, аби уплав
дістатися, допоки тьма не вкрила
той берег, що за рифом поставав.
Лякала лиш акула тупорила,
з якими справ Жуан іще не мав.
А щодо тих, що плавати не вміли,
то хвилі їх одразу ж і накрили.

107

А втім, те саме сталося б з Жуаном,
якби він не натрапив на весло,
що, вирване з уключин ураганом,
неподалік до берега пливло.
За брили він чіплявся звіддаля ним,
коли пливти вже сили не було,
і врешті з пекла вирвався морського,
і впав, уже не тямлячи нічого.

108

Напівживий, вчепився він щосили
у землю, що її вкривала мла,
щоб хвиля в море знов його не змила
і в пекло те назад не потягла.
Він не радів, уникнувши могили, —
натомість переконаність росла,
що краще б він загинув в океані,
ніж тут, де тільки скелі первозданні.

109

Зіп’ястися стараючись на ноги,
наполовину випростався він,
та підвестись йому забракло змоги
з тремтливих і знесилених колін.
Він озирнувся, мов з перестороги —

його обстали скелі з трьох сторін,
а море піну хлюпало безсило
на труп, який до берега прибило.

110

Жуан відчув, як все перед очима
від погляду на труп той попливло
і памороч обсіла незборима,
і з рук безсилих випало весло.
Здавалося, попереду щось блима,
кудись його, безтямного, несло,
а він лежав, гарніший в первоцвіті
за все, що з праху створене на світі.

111

Чи довго він пробув у непритомі,
Жуан не знав. Здавалося нараз —
і день, і ніч завмерли, нерухомі,
неначе зупинився раптом час,
аж поки серце стислося в судомі
і порух крові знов його не стряс.
Смерть випускала з пазурів людину,
та неохоче, мовби на хвилину.

112

Спочатку приверзлося, наче знову
він у човні, а берег той – мара.
І розпач раптом душу юнакову
опанував, неначе він вмира.
Але свідомість скинула закови,
з душі тяжка звалилася гора,
і дівчину, що вразила красою,
побачив раптом він перед собою.

113

Схилившись, наче в ніжному поклоні,

зігріти ладна подихом своїм,
вона йому рукою терла скроні,
життя поволі зроджуючи в нім,
зволожувала очі напівсонні,
мов силу в тілі будячи слабкім,
і вирвалося з уст його зітхання,
як нагорода за її старання.

114

Вона дала вина йому й укрила,
зручніше уложивши на піску,
і до щоки блідої притулила
свою, налиту полум'ям, щоку;
волосся розчесала й просушила,
турботу виявляючи таку,
що, коли він від доторків стенався,
здригалася судомно і вона вся.

115

Чекала покоївка бездоганна
неподалік – у затінку скали.
Удвох вони в печеру Дон Жуана
внесли й багаття поруч розвели.
Та господиня вишукано вбрана
аж осліпила зір його, коли
осяяло її раптове світло
і в променях лице її розквітло.

116

Разок монет світився металево
на мармурі дівочого чола,
і брови розліталися, як мева,
і шкіра оксамитною була.
І хоч на зріст ця горда королева,
здавалось, як для жінки, й чимала,
волосся їй каштанове замало
до самих ніг струнких не діставало.

117

Як сказано вже, кучері дівочі
каштанового кольору були,
зате красуня чорні мала очі,
а вії ще чорніші від смоли:
немов стріла нічної поторочі,
жагучий зір пронизував з імли,
чи зір змії, що, сповнена отрути,
прокинувшись, ладнається стрибнути.

118

Пашіло сяйвом сонячним у липні
обличчя, наче жар, полум'яне.
Але уста!.. Побачивши подібні,
либонь, і кожен в захваті зітхне.
О скульптори! Подоби ваші хибні:
про золото жіночності ясне
уявлення ніколи не давали
бліді й камінні ваші ідеали.

119

Я поясню, чому я так вважаю —
без аргументів я – ні пари з уст.
Наприклад, я одну ірландку знаю,
що мала найгарніший в світі бюст.
Та скульптор-Час принади того раю
в тісну втовкмачив форму, як Прокруст,
і врешті для наступної доби те
створіння залишилось не відбите.

120

Красуня наша теж була чудова,
та вдягнена не на іспанський смак:
пістрява й проста суконька шовкова,
а не мантилья, чорна, ніби фрак.
Адже тому іспанка й загадкова,

і вабить, зацікавлюючи так,
що в темному нуртує таємниця
і чарівна незбагненість міститься.

121

А ця була у платті із тканини
тонкої та квітчастої, мов лан.
У ніжних вушках сяяли перлини
і пояс, що обліг дівочий стан,
у перлах був також до половини.
Але цілком захоплювала в бран
чудова стрункість вишуканих ніжок,
узутих в черевички без панчішок.

122

Її служниця срібло мала в косах,
що обручем зійшлося на чолі —
то був, либонь, її дівочий посаг.
У неї огрядніша взагалі
була постава, хоч на ніжках босих
вона стояла міцно на землі;
на плечі пасма падали коротші
і не такі були рухливі очі.

123

Обидві метушилися не всує
(о ці жіночі ручки золоті!) —
вони голубку патрали пісну і
бульйон зварити мали на меті.
Чомусь у віршах рідко фігурує
ця страва, хоч поживніша за ті,
якими, підгодовуючи, гоїв
Гомер своїх знесилених героїв.

124

Та хто вони, сказати вам пора вже.

О, не принцеси, боже борони.
Я не люблю, героїв не назвавши,
навіювати морок таїни.
Звичайними і простими, як завше,
були й тепер дівчатками вони:
одна – дочка запеклого рибалки,
а друга їй прислужувала змалку.

125

Рибалка – теж примушений сказать я, —
крім риболовлі та домашніх справ,
ще й інші, прибутковіші заняття,
хоч і не дуже вишукані, знав.
Він про піратство добре мав поняття
і капітал тим засобом надбав,
до того ж з допомогою шаланди
ще й перевіз чимало контрабанди.

126

Ночами, рибу ловлячи, і душі
він теж ловив, немов святий Петро —
купецькі судна близько біля суші
спиняв і конфісковував добро.
З невільників зривав добрячі куші,
бо знав про цю комерцію і про
те, що продасть нещасних незабаром
в Стамбулі, де торгують цим товаром.

127

Він збудував оселю пречудову
у глибині Цикладських островів
і знов її обладнував, і знову
коштовностями повнив, як умів.
І хто зна, скільки крові на будову
та душ людських рибалка перевів,
і скільки зміг він штормів побороти
ради скульптур отих і позолоти!

128

Гайде – його дитина ясновида,
ще не доросла, та вже й не мала,
росла йому на радість, і планида
її в красі незайманій була.
Вже не один закоханий сновида
в снах припадав до того джерела,
але красуня юна та нестигла
вже багатьом відмовити устигла.

129

Блукаючи увечері над морем,
Жуана враз побачила вона,
і видався він дівчині не хворим —
чоло вкривала смертна жовтизна.
Спочатку підійти завадив сором
до хлопця, що вмирав біля човна,
але любов до ближнього звеліла,
і шкіра теж приваблювала біла.

130

Внести до хати і покласти в ліжку —
негожу це нагадувало б гру:
чи не здалася б схожою на кішку,
що мишеня заманює в нору?
Та й батько знав одну лише доріжку
і заспівав би пісеньку стару:
він хлопця і не викинув би з хати,
але з єдиним наміром – продати.

131

Тож, нахили враховуючи отчі
і наслідків поганих боячись,
вони, ризикувати неохочі,
Жуана в грот заносити взялись.
Коли ж юнак ясні розплющив очі,

їм рай відкрився… (Мовив же колись
святий Павло, що милосердя – мито,
перед яким ворота в рай розкрито!)

132

Невдовзі у печері запалало
і вогнище, даруючи тепло, —
деревини всілякої чимало
на березі годящої було:
дошки, що їх від суден відламало,
трухлява щогла, кинуте весло:
і шторми, дяка Богові, і шквали
тут кораблі нерідко розбивали.

133

Дівчата вдвох Жуанові і ложе
з гілок улаштували та зела,
підклали хутро, знаючи, що зможе
воно додати хворому тепла.
Гайде не пожаліла і, як гоже,
для того й соболі свої зняла,
пообіцявши – лиш замріє ранок,
із дому принести йому сніданок.

134

Дівчата ще й не рушили додому,
а він заснув, як мертвий у труні.
(Напевне, тільки Богові відомо,
що сниться людям у такому сні).
Він так заснув, що не почув би й грому —
не мучили пробуті в морі дні,
як мучить часом нас несамовито
вві сні усе, що вчора пережито.

135

Гайде пішла. Але тієї ж миті

учулося, що він її назвав.
Вона мерщій, мов у несамовиті,
вернулася й побачила: він спав.
Буває, що насниться й не сновиді —
уява не цурається забав:
либонь, забула дівчина, що й знати
він ще не може, як її назвати.

136

Вона пішла, служниці наказавши,
аби не прохопилася, бува.
Та знала й без наказу це, як завше,
доросліша на рік або на два.
В природній школі літ не змарнувавши,
людина добрий досвід здобува,
а ця, як кожна жіночка бувала,
тих двох років дарма не змарнувала!

137

Коли вгорі засяяв перший промінь,
ще спав Жуан в печерній темноті
і не будив його чаїний гомін
та ручаїв дзвіночки золоті.
Він спочивав, мов нехтуючи спомин
про лихо, котре випало в житті,
коли рятує тільки випадковість,
як дідова про те звітує «Повість».

138

Не те було з Гайде. Вона й хвилини
вночі спокійно спати не могла —
їй снилися чомусь морські глибини,
в яких загиблих плавали тіла.
Вона збудила всіх. Мов з домовини,
служниця встала заспана і зла,
а слуги – ті кляли її породу
на всіх говірках сонячного Сходу.

139

Але вона примусила їх встати
під приводом, що спати навіть гріх,
коли скидає ніч потворні шати
і сяє ранок в променях своїх.
І справді, грішно ранок марнувати,
як мить, коли коханцеві на сміх
спадає траур, котрий носять в муці
по мужеві чи ще якійсь тварюці.

140

Так, сонця схід – видовище на диво!
Я сам стрічав колись його не раз.
Та лікар твердить, буцім це шкідливо
і в гроб кладе занадто рано нас.
Та хто до слави ставиться дбайливо,
підводитись повинен в ранній час,
аби про це залишилася згадка
на вашому надгробку для нащадка.

141

Коли Гайде звелася, то нівроку,
либонь була рожевіша, ніж він.
Гаряча кров ударила їй в щоки,
забарвивши їх миттю у кармін.
Так бистрина бурхливого потоку,
зустрівши скелі, біля їхніх стін
стає Червоним морем… Хоч бездонна
вода насправді в ньому… не червона.

142

Гайде униз повільною ходою
з крутого схилу стежкою зійшла.
Уста їй вкрило ніжною росою,
мов бризками побіля джерела;
її своєю рідною сестрою

Аврора, мабуть, визнати б могла.
Ви б, далебі, їх теж не розрізнили.
Та ця була жива і повна сили.

143

Ввійшовши до печери по хвилині,
побачила вона, що хворий спить,
і зупинилась у благоговінні.
(Сон викликає шану!) Та за мить,
підбивши узголів'я, мов дитині,
схилилася, аби тепліше вкрить,
і злякана, розгублена, нечула,
п'янливий подих з уст його вдихнула.

144

Отак вона й стояла, заніміла,
мов над святим, що тихо помирав.
А він лежав, як чайка білокрила,
котру над морем вітер подолав.
Тим часом яйця дівчина варила
і готувала кілька інших страв,
вважаючи, що день почати зранку
найкраще з умивання та сніданку.

145

Вона була упевнена, що їжі
і ніжні вимагають почуття,
і що на самоті з Гайде у тиші
Жуан поїсть і вип'є до пуття.
Була тут риба, мед і фрукти свіжі,
вино та ром, готові до вжиття:
всі ці продукти, звабливі і зовні,
були до того ж зовсім безкоштовні.

146

Жуана мала вже вона будити,

але Гайде їй пальчика свого
до уст приклала й глянула сердито —
мовляв, не смій тривожити його!
Отож сніданок, що його не вжито,
застиг, їдця чекаючи того,
який допоки спав собі і, схоже,
вже взагалі прокинутись не зможе.

147

Жуан метався, стогнучи безсило.
Він був блідий, і, мабуть, через те
його змарнілих щік не червонило
промінням навіть сонце золоте.
Ще не просохле, темне, як чорнило,
і, як смола, блискуче та густе,
підкреслювало блідість ту волосся,
яке на лобі пасмами сплелося.

148

Неначе над колискою, стояла
Гайде і серця слухала биття.
А він лежав, розкиданий недбало,
неначе розповинуте дитя,
мов квітка, котра щойно розцвітала,
мов у гнізді тендітне лебедя.
Він був такий, що, кажучи коротше,
міг сильно серце збурити дівоче.

149

Прокинувшись, тієї ж миті знову
заснув би він знеможено в теплі,
але уздрів таку красу чудову,
яку не часто стрінеш на землі.
Жінки, як ми про те вели вже мову,
Жуана хвилювали взагалі —
і в храмі не угодникам, а дівам
він бив поклони з жаром особливим.

150

До рятівниці юної своєї
напівпідвівшись важко на руках,
він бачив, як змагаються лілеї
рожеві й білі в неї на щоках.
Та мова, у красуні оцієї
незрозуміла, кидала у жах.
Була то новогрецька. І просили
його поїсти, щоб зміцнити сили.

151

Жуан не розумів. Але, чутливо
сприймаючи слова оті на слух,
він музику, зворушливу на диво,
відчув – її мелодію та рух.
Вона бриніла ніжно і грайливо,
мов пісня, проникаючи до вух,
подібна до дзвінкого щебетання,
коли зоря згасає вже остання.

152

Дивився він, мов збуджений звучанням
мелодії, що здалеку сяга,
коли замрії з лагідним старанням
ще не розвіяв сторож чи слуга.
Любив і я поспати ранком раннім,
коли хвилина кожна дорога,
і певен, що вставати не пора ще,
бо в сні жінки та зорі сяють краще.

153

Кінець кінцем розтанула омана,
і він живих побачив сеньйорит,
що, з пахощами разом, у Жуана
збудили неймовірний апетит.
Огонь палав, і їжа бездоганна

чекала – яйця, кава та бісквіт…
Але йому страшенно закортіло
біфштекса, приготовленого вміло.

154

Та, як на гріх, телятина зарідко
трапляється на грецьких островах,
де навіть і корів ніде не видко.
Як варвари, тут смажать на рожнах
баранину – на це й дивитись гидко,
та й світ, здається, нею тут пропах.
Але чомусь вважають найбагатшим
цей острів, де живитися нема чим!

155

Тут нагадати змушений я казку
про Мінотавра… Нинішні знавці
здіймають неймовірну свистопляску,
з принцеси сміючись, бо на лиці
коров'ячу вона носила маску.
Але слабкі були її бійці,
і Пасіфая втілення корови
обрала, щоб привчити їх до крові.

156

До ростбіфа, як знаєте здавна ви,
англійці небайдужі. Не кажу
про пиво, що не тичеться до справи,
бо повість має теж свою межу.
Ми любимо війну й військові лави,
хоч я за ними зовсім не тужу.
Чи смак до м'яса й воїнські звичаї
нам прищепив не образ Пасіфаї?

157

Та час до діла! Глянувши навколо,

Жуан уздрів картину чарівну,
і хоч душа ще тіпалася кволо,
та голод швидко вивільнив од сну.
Це почуття всі інші побороло,
і він на їжу кинувся м'ясну,
як олдермен, чи піп, чи як акула,
що запах крові свіжої відчула.

158

Гайде, що саме страви подавала,
щасливо дивувалася без слів,
як той, кого мерцем вона вважала,
з невситною пожадливістю їв.
Та покоївка – старша та бувала —
боялася, щоб хлопець від харчів
не луснув, бо голодного потрошки
годиться підгодовувати – з ложки.

159

Вона сказала навіть: «Коли панна
не хоче, щоб врятований помер,
то мусить вгомонити Дон Жуана
й порадити, щоб жадібно не жер.
Бо не на те ж прокинулася рано,
щоб хлопця вбити їжею тепер! —
Вона тарілку вирвала у нього,
сказавши: – Кінь би луснув од такого!»

160

Скінчивши врешті дружні пересвари,
подерті лахи з хворого зняли —
вдягнули у турецькі шаровари
і ноги взули в грецькі постоли.
Пістолів, що їх мають яничари,
як і чалми та шаблі, не дали,
але й без них він турком або греком
міг легко бути визначений деким.

161

Тепер Гайде раптово осміліла —
дала нарешті волю язику
і до Жуана так заторохтіла
на мові, ним не чутій на віку,
що, мабуть, не могла б ніяка сила
перепинить словесну ту ріку,
якби сама не втямила раптово,
що він не розуміє ані слова.

162

Вона про силу усмішки згадала,
про жести і про спалахи очей,
і знахідка та виявилась вдала —
цю мову полюбляв ще Гіменей.
А відповідь в очах вона читала
на вияв красномовності оцей,
і кожен погляд був, неначе слово
ясне і зрозуміле їм чудово.

163

Отак, її повторюючи миги
та усмішки, і навіть рухи рук,
Жуан зробив значні, сказати б, здвиги
у вивченні найкращої з наук.
І астроном не зазирає в книги,
неначе нерозважливий малюк,
а дивиться на небо, щоб зуміти
обчислити невидимі орбіти.

164

Найкраще мови змолоду вивчати
по рухах уст і позирках жінок,
та ще коли жінки оті – дівчата
і ти стоїш не далі, як за крок.
Від успіхів вдоволень можна мати

не менше, як від прикрих помилок:
всі правила поводження з жінками
я так і вивчив, кажучи між нами.

165

Я і англійську – мову Альбіону
погано знаю, бо вивчав її
по Сауту, Барроу і Тіллстону.
То звідки ж знати грецької тії!
Щотижня красномовність їхню сонну
я в мислі перекачував свої.
Що ж до поетів любленого краю,
то я їх не люблю і не читаю.

166

А про жінок помовчу… Вже зі мною
давно порвали лондонські пани,
хоча, як до вигнанця, з теплотою
колись до мене ставились вони.
Тож попливли у безвість за водою
і вороги, і друзі давнини,
як і жінки, що згинули, мов тіні
в химерному нічному сновидінні.

167

Жуан до слів чудової сильфіди
уважно прислухався й почуттів
уже в душі палкій своїй таїти,
мов та черничка, далі не умів.
Він покохав Гайде. І, дітись ніде, —
ви б закохались в неї й поготів!
Тим часом і чорнява говоруха
в Жуана закохалася по вуха.

168

Удосвіта (либонь, занадто рано

для пестуна подібного) щодня
приходила Гайде до Дон Жуана —
провідати в гніздечку пташеня.
Немов троянда свіжа та духмяна,
що тихий сон його обороня,
вона лише схилялася над ліжком,
чола його доторкуючись нишком.

169

Жуан ожив, – рожевість, наче хвиля,
обличчя залила йому до скронь.
Здоров'я – буцім сон після похмілля,
мов після бурі – тиха оболонь.
Та пристрастям сприяє і дозвілля,
мов гас, який підтримує вогонь:
Церера й Бахус учать так – і мало
без них би нас Венера турбувала!

170

Коли нам серце сповнює Венера
(любов без серця не така смачна),
підносить миску локшини Церера,
а Бахус підливає нам вина.
Та кращає й від устриць атмосфера,
і від яєць не гіршає вона,
і тільки Бог про те напевне знає —
Нептун чи Пан усім тим пригощає.

171

Прокинувшись, Жуан завжди знаходив
сніданок, котрий радував без меж,
а також очі – лагідні на подив,
що хвилювали й радували теж,
ще й покоївку, котру супроводив
очима не байдужими… Але ж
спочатку він купався, після чого
йшов до Гайде та снідання смачного.

172

Була Гайде і юна, і цнотлива,
і сором не гнітив її ніяк,
коли в затоці радісно й щасливо
купався Богом посланий юнак.
Він був, як образ втіленого дива,
неначе щастя здійсненого знак,
з якого їм радіти треба спільно,
бо щастя – це надбання обопільне.

173

Яку давали радість їй велику
ті зустрічі отут, біля води,
і доторки без остраху та ліку,
такі приємні й лагідні завжди!
Це, може, й надто – бути з ним довіку…
Та розлучитись… О, не доведи!
Він був її здобутком і коханням,
одним до скону – першим і останнім.

174

Відвідини кінчалися щасливо,
бо батько серед клопотів і справ,
хоч і завжди уважливий на диво,
відсутності дочки не помічав.
І ось він вивів човен свій квапливо,
помітивши купецький пароплав,
і в море вийшов, вкритий темнотою, —
не Іо красти, з іншою метою.

175

Гайде і змалку матері не мала,
і виросла без неї з пелюшок.
Тож мить тепер і виявилась вдала,
щоб не тремтіти їй за кожен крок.
І опинилась дівчина зухвала

вільніша набагато за жінок,
що, будучи заміжніми, крізь ґрати
повинні навіть в люстро зазирати.

176

Відвідини тепер були тривалі,
розмови теж – він все вже розумів.
Вони могли й прогулюватись далі
під захистом скелястих берегів,
де стільки днів, як човен на причалі,
не рухався Жуан і тихо скнів, —
гуляли, в море дивлячись безкрає,
де сонце десь за обрієм сідає.

177

Пустельні тут місця були та дикі —
пустельне узбережжя, а за ним
гранітні скелі – спершу невеликі,
а далі вищі, з верхом крейдяним.
Над бухтою завжди чаїні крики,
і рев прибою, і туман, як дим,
який зникав, коли тепліло літо
і море, наче озеро, розлито.

178

Дзюрчав струмок, мов те вино іскристе
у келихи з важкої сулії.
Вино – роса душі моєї чиста!
Смаком не перевершує її
і проповідь розумна й урочиста,
що має все ж недоліки свої.
Подайте нам вина й жінок на втіху,
а проповідь лишіть собі для сміху!

179

Людина мусить випити хоч трохи.

Вино і слава, золото й любов —
до них завжди тяжіють випивохи,
яких ще глузд ханжі не поборов.
Життя було б таке без нього вбоге,
без випивки у жилах скисла б кров.
Тож пийте для душі своєї й тіла,
допоки голова не заболіла.

180

Щоб насолоду, гідну Ксеркса, мати,
запам'ятайте раз і назавжди:
покличте слуг, звеліть мерщій подати
карафку віскі з пляшкою води.
З ним і шербет не можна порівняти,
бургундське теж не тичеться сюди, —
після кохання, битви або спліну
у віскі втіху бачу я єдину.

181

Той берег… Я змальовував, здається,
його… Авжеж. Тепер він бовванів
мов з туману. Як влітку тут ведеться,
на морі штиль… Ледь уловимий спів
пташок навкіл… і скеля як фортеця…
А унизу, побіля берегів
вузеньке пасмо збуреної піни,
що мливо перемішує камінне.

182

Вони вже віддалилися від гроту.
В поході батько. Матері нема.
Лиш покоївка, що усе достоту
виконує покірно, як німа,
про коси виявляючи турботу,
щоб панна не чесала їх сама,
про сукні, що з упертістю маляти
Гайде їх відмовляється міняти…

183

Був милий час вечірнього спокîю
із холодком, властивим тій порі,
коли криваве сонце за горою
сідає, щоб спочити до зорі,
і світ сповито тишею такою,
що порух серця чути… а вгорі
недвижно сяє зірка одинока,
подібна до розплющеного ока.

184

Вони, за руки взявшись, наче діти,
гуляли на терасах кам'яних
і зупинялись, щоб перепочити
біля печер, неначебто для них
споруджених вітрами нарочито —
для потаємних зустрічей таких.
Стояли і, обнявшись, таємниче
тулилися обличчям до обличчя.

185

Ще небо сяйвом заходу яскріло,
палало море світлом вогняним,
а вже нічне з'являлося світило —
зростало і сріблилося над ним.
Об скелі хвилі хлюпали безсило,
а двоє, мов замилувані тим,
в полоні молодечої нестями
зливалися гарячими устами.

186

О сило і тривалосте цілунку
закоханої юнки й юнака!
Подібний він до Божого дарунку,
що, наче промінь, в серце проника.
У скронях кров одгукується лунко,

а поцілунок плине, як ріка,
вимірюючись мірою одною —
тривалістю, а значить – довжиною.

187

А в них вони тривали бозна-скільки —
коханці не вимірювали їх:
тяглись одне до одного і тільки
у почуттях кохалися своїх.
Неначе уст даровано їм стільки,
як бджіл в рою, що тулиться до стріх,
а серце – джерело бездонне, звідки
смоктати можна мед, немов із квітки.

188

Вони були самі, та не як всі ті,
що, вдома замикаючись на ключ,
самітними себе вважають в світі.
Поєднані з мовчазністю цих круч,
із обширом землі та неба злиті,
серед пісків, що мріли обіруч,
вони були самим життям, в якому
вмирати не доводиться нікому.

189

Від слуху зацікавленого й зору
печера боронила їх, як дім,
і, наче одне в одному, в ту пору
жили вони усім єством своїм.
Кохання правду чисту і сувору
тлумачило й пояснювало їм,
мов яблуко, що вистигло на древі,
майбутню долю визначивши Єві.

190

Обітниці Гайде не вимагала,

та не давала любому й сама —
вона, либонь, ще навіть і не знала,
що і клянуться часто надарма,
що і любов трапляється невдала
і що від лжі гарантії нема:
мов пташка, до коханого летіла
і до облуди не було їй діла.

191

Вона була закохана, та й годі!
Якби прирік на смерть і душі Бог,
душа Гайде з Жуановою в згоді
в обіймах і застигнули б удвох.
Та пристрасть завдяки своїй природі
спалахувала й гаснула в обох,
аби новий породжувати спалах
в серцях, лиш на хвилину занепалих.

192

Та ба! Вони такі ще недозрілі,
закохані й беззахисні були!
А час настав, коли душа не в силі
з собою управлятися; коли
миттєвої сягаєш врешті цілі
і потрапляєш враз до кабали,
щоб непомірно дорого платити
за щастя забуття несамовите.

193

Чудових, мов троянди в первоцвіті,
ніхто б їх розлучити не зумів.
Такої пари, мабуть, і на світі
ще не було – крім наших прабатьків!
Гайде, звичайно, знала всі казки ті
про пекло й Стікс, який до пекла вів,
але забула саме в ту хвилину,
коли згадати їх була повинна.

194

Ось нерухома, наче напівп'яна,
з очима, туги повними й тепла,
Гайде припала до свого Жуана —
улюбленого ніжно обняла;
а ось їх знову пристрасть первозданна
в одне у сяйві місяця злила,
і стали вони схожі на чудову,
небачену скульптуру мармурову.

195

Знеможений, Жуан заплющив очі,
схилилась обважніла голова,
чоло на груди падає дівочі
і кожен порух серця відчува.
Немов у сні, нечутно він шепоче —
не розбереш, це стогін чи слова.
І власне серце мліє небувало
від щастя, що його воно спізнало.

196

Дитя, що блиск вогню спостерігає,
молільник при молитві та чернець,
араб, що в домі гостя пригощає,
і скнара, що набив свій гаманець, —
всі мають удоволення безкрає.
Але воно й не схоже на взірець
для того, хто щасливої години
чатує сон коханої людини.

197

Той, хто заснув, – таким він виглядає
спокійно врівноваженим! Таким
слабким та безпорадним, що немає
і змоги в чомусь мірятися з ним!
Те, чим він снить, що, може, відчуває,

і непроглядне й неясне, як дим,
і все-таки обожнений він нами
з принадами своїми та гріхами.

198

Так в ніч кохання біля океану,
на теплих скелях берега того
охороняла спокій Дон Жуана
і сновидіння лагідні його
Гайде – така закохана й кохана.
І світ від дня сотворення свого
не бачив зір, щоб очі їх сріблясті
засяяли хоч раз в такому щасті.

199

Але кохання жінки, як відомо,
чудове та жахливе водночас:
у грі тій програш – наче вибух грому —
життя померкло, пломінець погас.
Ось через що і мстять вони по тому,
так злісно переслідуючи нас,
хоч, муки нам нещадної завдавши,
вони й самі вимучуються завше.

200

Та їхня правда! Зверхня наша влада
завжди несправедлива щодо них.
Єдиний вихід – це подружня зрада.
В полоні почуттів своїх святих,
чужа душа – одна для них принада.
Коли ж розпусник зрікся і затих,
лишається – вбрання, облуда, діти
і незнання: куди себе подіти.

201

Одна нового прагне, інша пити

або молитись щиро почина,
чи, щоб лихі обставини змінити,
свою родину кидає вона.
Та діє скрізь прислів'я знамените:
брехня у хижі й пàлаці – одна.
А є й такі, що в нападі нірвани
писати ще заходяться й романи.

202

Гайде у тому досвіду не мала.
Вона в країні сонячній жила,
де трави палить спека небувала
і поцілунок спалює дотла.
Народжена в коханні, теж кохала,
лукавити з Жуаном не могла,
нічого не боялася й нікого
в полоні почуття полум'янîго.

203

О, скільки нам доводиться платити
за той солодкий, радісний полон!
В рішучу мить цю радість зупинити
і глузд повинен був би, і закон,
чи на жадання це несамовите
накласти низку певних заборон.
Дивуюся, що Каслрей навіть з нього
ще не бере податку, як з усього!

204

Тож – відбулося! Біля океану
вони серця з'єднали і тіла,
і свідком ніч Гайде та Дон Жуану
під час вінчання їхнього була.
Вони – подружжя! Славу та осанну
їм провістив не піп, а ніч і мла.
Трава в печері постіллю була їм,
а світ – і домом затишним, і раєм.

205

Кохання! Цезар був твоїм забралом,
Тіт був твоїм володарем з мечем,
Антоній був рабом твоїм невдалим,
Катулл – співцем, Горацій – тлумачем,
Сафо – вона з усім своїм загалом
наслідувачів сірих та нікчем
лише мудрець або панчоха синя.
А ти, кохання, прикростей богиня!

206

З тобою зазнає тяжких аварій
подружня честь і відданість міцна.
Ні Магомет не був одним із парій,
ані Помпея честь не омина,
у славі Цезар, в шані Велісарій,
великі та достойні імена,
та схожість їхня не у високості,
а в тому, що усе це – рогоносці.

207

Кохання і філософів творило:
і Епікур, і навіть Арістіпп
нас ревно аморальності учили
або зручної практики… Коли б
вони ще додали нам трохи сили,
аби його уникнули ми хиб,
якої б слави вчення те надбало!
«Кохай і пий…» – слова Сарданапала.

208

Та Джулія… Невже зродила втому
вона так швидко в милого свого?
О, безсумнівно, місяць винен в тому —
нове кохання – витівка його.
Коли не так, якого б чорта в ньому

з'являлася ні з того, ні з сьогî
непереборна кидатися звичка
до кожного привабливого личка?

209

Ненавиджу нестійкість хворобливу,
текучу й невловиму, наче ртуть!
Я з вдач таких завжди даюся диву.
В мені постійні нахили живуть,
і я любов плекаю незрадливу.
Та, на хистку заманюючи путь,
з'явилась вчора дівчина премила
і почуття непевні породила…

210

В мені філософ мовив: «На дозвіллі
ти про подружні узи краще дбай!»
«То так, – сказав я, – але зубки білі
та очі ці мені віщують рай…»
«О, схаменись!» – в античному він стилі
гукнув: мовляв, чужого не займай!
Чого домігся мудрий дідуган цим,
що був не греком, а венеціанцем?

211

Спинитися? Напевне, доведеться.
Але й писати далі на час[3].
Усе, що в нас розбещеністю зветься, —
довершеності шана і красі.
Тож не про нас, а про природу йдеться,
з якою ми погоджуємось всі.
Милуємося ж статуєю в ніші, —
то чи живі створіння не гарніші?

212

В цих почуттях – шукання ідеалу,

як здатності, що Бог нам дарував;
це платонічні нахили загалу,
що від тварин різнять нас або трав:
без них життя пригаснуло б помалу.
Я почуття ці коротко б назвав
спостеріганням з домішкою хіті
для нашого спалахування в світі.

213

Ці почуття нам коштують багато!..
Що, коли б справді випало і нам
завжди до однієї почувати
те, що до Єви почував Адам?
Наскільки менші ми зазнали б втрати
сердечних сил з грошима пополам,
якби у нас була одним-єдина
на все життя нам суджена дружина!

214

Душа, як небо, – теж частина раю.
Як в небі, в ній буває день і ніч,
гримить гроза, коли з-за виднокраю
зринає хмара… І сльозами з віч
рясніє дощ – кінця йому немає.
Густий туман і мряка навсібіч
така, що й промінь вибитись не може,
що на англійський клімат дуже схоже.

215

Печінка – це лікарня задля жовчі,
але порядок в ній – не доведи!
І функції медично-оздоровчі
виконує сяк-так вона завжди.
Ошкірить пристрасть зуби свої вовчі
слідом за тим нового лиха жди:
і страх, і лють, і ревнощі гріховні
із неї вириваються назовні.

216

Тож я анатомічний свій аналіз
кінчу, терпцеві знаючи межу.
Дванадцять написати ще зосталось
мені пісень чи більше, не скажу.
Повагу – ось моя природна галузь —

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.